

พระนางซูสีไทเฮา
กับประเด็นข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์
Empress Dowager Cixi
on Historical Issues

พิภู บุษบก*
Pipu Boosabok

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาพระราชประวัติพระนางซูสีไทเฮาผู้หาญกล้าขึ้นมาปกครองแผ่นดินจีนในยุคสังคมนักคิดที่ยึดมั่นในกรอบความคิดที่ว่า “บุรุษสูงศักดิ์ สตรีต่ำต้อย” โดยนำเสนอบทบาทสำคัญที่พระนางทรงปฏิบัติภายหลังก้าวเข้าสู่วังหลวง ได้แก่ บทบาทพระมเหสีของจักรพรรดิเสียนเฟิง บทบาทพระราชมารดาของจักรพรรดิฉงจื้อ และ บทบาทผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมัยจักรพรรดิฉงจื้อและจักรพรรดิกวงชู่ วิเคราะห์เหตุผลสำคัญที่ทำให้พระนางหาญกล้าที่จะแหวกกรอบประเพณีของสังคมเพื่อก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแผ่นดิน พร้อมนำเสนอทัศนะของนักประวัติศาสตร์จีนที่มีต่อพระนางซูสีไทเฮาทั้งด้านบวกและด้านลบภายใต้

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาประวัติศาสตร์เฉพาะทาง (ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ) สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, Xiamen University

แนวคิดที่ว่า “สิ่งที่พระนางซูสีไทเฮาปฏิบัตินั้นมีทั้งดีและไม่ดี สิ่งไม่ดีที่พระนางปฏิบัติ เราต้องวิพากษ์วิจารณ์ ขณะเดียวกัน สิ่งดีที่พระนางปฏิบัติ พวกเราก็ต้องยอมรับ” และปิดท้ายด้วยบทวิเคราะห์ของนักประวัติศาสตร์ต่อพระราชเสาวนีย์สุดท้ายของพระนางซูสีไทเฮาที่ทรงห้ามมิให้สตรียุ่งเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินอันสร้างความแปลกประหลาดใจและเป็นปริศนาทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ : พระนางซูสีไทเฮา บทบาท ทศนะของนักประวัติศาสตร์ พระราชเสาวนีย์สุดท้ายของพระนางซูสีไทเฮา

Abstract

The article aims to study the life and legacies of the Empress Dowager Cixi during the turbulent period in feudal Chinese history, where patriarchal structure was dominant and females were inferior. Firstly, it will delve into the important roles and duties she undertook after embarking on the inner court – as a wife to Emperor Xianfeng, as a mother of Emperor Tongzhi, and as a queen regent to Emperor Tongzhi and Emperor Guangxu. Secondly, it will analyze relevant factors pertaining to the courage required to break the status quo of her time and her eventual ascension to the throne. Thirdly, it will present the views – positive and negative – of Chinese historians under the notion “During her lifetime, Empress Dowager Cixi performed both good and bad deeds; and we must accept and criticize them accordingly”. Lastly, it will offer analyses of historians’ views about her last command, forbidding females to participate in any

political endeavors, which invoked surprise and an historical conundrum that still remains unanswered today.

Keywords : Empress Dowager Cixi, Role, Views of Historians, Last Command of Empress Dowager Cixi

หากกล่าวถึงสตรีผู้มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองการปกครองของแผ่นดินจีนนั้น “สมเด็จพระพันปีหลวงซีอี่” (慈禧太后 : Cixi Taihou) หรือที่รู้จักกันดีในไทยตามลำเนียงฮกเกี้ยนว่า “สมเด็จพระพันปีหลวงซุสึ” หรือ “ซุสึไทเฮา” (Tz'u-Hsi T'ai-hou) ได้รับการกล่าวขวัญกันมาก นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เรื่องราวต่าง ๆ ของพระนางเป็นที่สนใจทั้งจากชาวจีนและชาวต่างประเทศ มีการนำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ถ่ายทอดเป็นหนังสือ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ และอื่น ๆ ในอดีตภาพลักษณ์ของพระนางมักถูกนำเสนอว่าเป็นสตรีที่ลุ่มหลงในอำนาจจนนำความวิบัติมาสู่ราชวงศ์ชิง (清朝 : Qīngchāo) และจีน แต่ปัจจุบันนักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อยกลับเห็นว่าพระนางทรงเป็นนักปกครองที่สามารถ มีจิตวิทยา และในภาพรวมมิได้เลวร้ายไปกว่าพระประมุขของคอื่น ๆ ของจีน

พระราชประวัติ

ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระนางซุสึไทเฮามีปรากฏอยู่มากมาย แต่ส่วนใหญ่ปรากฏลักษณะของมุขปาฐะ ขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์มายืนยัน และไม่เป็นที่ยอมรับของวงวิชาการ ตามข้อมูลพระราชประวัติที่ยอมรับกันนั้นระบุว่า พระนางประสูติเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๓๕ ณ กรุงปักกิ่ง ทรงเป็นธิดาของ

พระบรมฉายาลักษณ์พระนางซูสีไทเฮาขณะทรงมีพระชนมายุเกือบ ๗๐ ชันษา

ข้าราชการชาวแมนจูตระกูล “เย่เฮ๋อน่าลา” (叶赫那拉 : Yèhènlàlā) นามว่า “ฮุ้ยเจิง” (惠征 : Huìzhēng) กับภรรยาเอกนาม “ฟูฉ่า” (富察 : Fùchá) พระนางซูสีไทเฮาทรงมีพระนามเดิมว่า ซิงเจิน (杏贞 : Xìngzhēn) ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๖๑ พระนางทรงดำรงฐานะเป็นผู้ปกครองที่แท้จริงของจีน จนเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๐๘ รวมระยะเวลายาวนานกว่า ๔๗ ปี การก้าวขึ้นสู่เส้นทางแห่งอำนาจของพระนางซูสีไทเฮา เริ่มต้นขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๕๑ เมื่อพระนางในวัย ๑๖ ปี ผ่านการคัดเลือก “ซีว่หนวี่” (秀女 : Xiùnyǚ) ซึ่งเป็นการคัดเลือกหญิงงามเข้าสู่วังหลวงเพื่อเป็นพระสนมของจักรพรรดิเสียนเฟิง (咸丰 : Xiánfēng) พร้อมกับได้พระราชทานแต่งตั้งเป็นพระสนมลำดับชั้น “ก๊วยเหริน”* (贵人 : Guìrén) (ชั้น ๕) มีนามพระราชทานว่า “หลานก๊วยเหริน” (兰贵人 :

* ตามกฎของราชสำนักซึ่งมีการจัดแบ่งลำดับชั้นพร้อมกำหนดจำนวนของพระมเหสีเทวีและพระสนมดังนี้ ชั้นสูงสุด “จักรพรรดินี” (หวงไฮ่ว; 皇后 : Huáng hòu) มี ๑ พระองค์ ตำแหน่ง “จักรพรรดินี” นั้นไม่มีการกำหนดขึ้น เนื่องจากเป็นตำแหน่งสูงสุดและได้รับการยกย่องเทียบเท่าจักรพรรดิ ถัดจาก “จักรพรรดินี” มีการแบ่งออกเป็น ๗ ชั้น ได้แก่ ชั้น ๑ “หวงก๊วยเฟย” หรือ “พระอัครมเหสี” มี ๑ พระองค์ ชั้น ๒ “ก๊วยเฟย” มี ๒ พระองค์ ชั้น ๓ “เฟย” มี ๔ พระองค์ ชั้น ๔ “ผิน” มี ๖ พระองค์ ส่วนชั้น ๕ “ก๊วยเหริน” ชั้น ๖ “ฉางไจ้” (常在 : Chángzài) และชั้น ๗ “ต๋ายิ่ง” (答应 : Dáying) มีได้

Lán Guirén) (赵尔 1977 : 8925; 徐彻 1994 : 21, 27-28 และ วิกิมีเดีย ๒๕๕๖) ทั้งนี้ คำว่า “หลาน” มีความหมายว่า “กล้วยไม้” ซึ่งทำให้ในเวลาต่อมาชาวตะวันตกเรียกขาน พระนางว่า “จักรพรรดินีดอกกล้วยไม้” หรือ “Empress Orchid”

ภายหลังจากเข้าวังไม่นาน พระสนมหลานก๊วยเหริน หรือที่จักรพรรดิเสียนเฟิง ทรงมักเรียกว่า “หลานเอ๋อร์” (兰儿 : Lánér) หรือ “กล้วยไม้่น้อย” ก็ได้กลายมาเป็น พระสนมคนโปรด ส่งผลให้ส่งผลให้เส้นทางในวังหลังของพระนางก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ใน ค.ศ. ๑๘๕๔ พระนางได้รับพระราชทานเลื่อนเป็นพระมเหสีลำดับชั้น “ผิน” (嫔 : Pín) (ชั้น ๔) มีนามพระราชทานใหม่ว่า “อี่ผิน” (懿嫔 : Yì Pín) อันมีความหมายว่า “งดงาม เต็มไปด้วยคุณธรรม” ใน ค.ศ. ๑๘๕๖ พระสนมอี่ผินมีประสูติการพระราชโอรสนาม “อ้ายซินเจว๋หลัว ไจ้จุ่น” (爱新觉罗 • 载淳 : Àixīnjuéluó Zàichún) ซึ่งต่อมาได้รับ แต่งตั้งเป็นองค์รัชทายาท และขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิต่อจากจักรพรรดิเสียนเฟิง การ ประสูติขององค์ชายอ้ายซินเจว๋หลัว ไจ้จุ่นนำความโสมนัสมาสู่จักรพรรดิเสียนเฟิงเป็น อย่างมากเนื่องจากทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์แรก ทั้งยังทำให้พระสนมอี่ผินพระมารดา เป็นที่โปรดปรานของจักรพรรดิมากยิ่งขึ้น โดยภายหลังจากมีประสูติการไม่นาน พระสนม อี่ผินได้รับพระราชทานเลื่อนตำแหน่งเป็นพระมเหสีชั้น “เฟย” (妃 : Fēi) (ชั้น ๓) มีนาม พระราชทานว่า “อี่เฟย” (懿妃 : Yì Fēi) และมีพระตำหนักพระราชทานให้ประทับอย่าง สมพระเกียรติ ในปีถัดมาก็ได้รับพระราชทานเลื่อนพระอิสริยยศชั้นเป็นพระมเหสีลำดับชั้น “ก๊วยเฟย” (贵妃 : Guìfēi) (ชั้น ๒) ในพระนาม “อี่ก๊วยเฟย” (懿贵妃 : Yì Guìfēi) แม้ว่า ตำแหน่งที่พระนางได้รับพระราชทานจะเป็นพระมเหสีชั้น ๒ แต่เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว จักรพรรดิเสียนเฟิงมิได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่ง “หวงก๊วยเฟย” (皇贵妃 : Huáng Guìfēi) (ชั้น ๑) หรือพระอัครมเหสี จึงทำให้พระมเหสีอี่ก๊วยเฟยมีพระเกียรติยศสูงเป็นอันดับสอง รองจากจักรพรรดินีเจิน (贞皇后 : Zhēn Huánghòu) เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น (徐彻 1994 : 37; 陈捷先 2011 : 25-26)

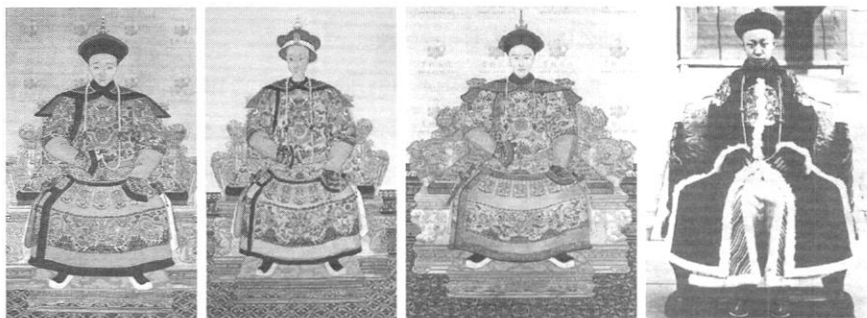
ไม่จำกัดจำนวน (赵尔 1977 : 8894) ตำแหน่งทั้ง ๗ นั้นหากเทียบกับตำแหน่งของไทยแล้ว พอจะ อนุมานได้ว่า ตำแหน่งชั้น ๑ ถึง ๔ เทียบเท่าตำแหน่ง “พระภรรยาเจ้า” ซึ่งตามกฎหมายเถียรบาลว่าด้วย พระฐานันดรศักดิ์ของพระภรรยาเจ้า กำหนดว่ามี ๔ ชั้น คือ พระอัครมเหสี พระมเหสี พระราชเทวี และพระอรรคชายา ส่วนตำแหน่งชั้น ๕ ถึง ๗ เทียบเท่าตำแหน่ง “เจ้าจอม” หรือ “พระสนม”

บทบาทของพระนางซูสีไทเฮาหลังเข้าวัง

นับตั้งแต่ที่พระนางซูสีไทเฮาทรงได้รับการคัดเลือกเข้าวังหลวงจนกระทั่งเสด็จสวรรคตนั้น พระนางมีพระชนม์ชีพยืนยาวผ่านรัชสมัยการปกครองของจักรพรรดิถึง ๔ พระองค์ ได้แก่ จักรพรรดิเสียนเฟิง (ค.ศ. ๑๘๕๐-๑๘๗๐) (พระราชสวามี) จักรพรรดิฉู่จื่อ (同治 : Tóngzhì; ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๗๕) (พระราชโอรส) จักรพรรดิฉู่ซู่ (光緒 : Guāngxù; ค.ศ. ๑๘๗๕-๑๙๐๘) (พระราชนัดดา*) และจักรพรรดิผู่อี๋ (溥儀 : Pǔyí; ค.ศ. ๑๙๐๘-๑๙๑๑) หรือที่รู้จักกันในไทยว่าจักรพรรดิผู่อี๋ซึ่งพระนางซูสีไทเฮาทรงเลือกด้วยพระองค์เองก่อนจะเสด็จสวรรคตเพียง ๑ วันและเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายของจีนก่อนที่ราชวงศ์ชิงจะล่มสลายและจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐ ขณะเดียวกันพระนางยังผ่านการทำหน้าที่ในบทบาทต่าง ๆ ถึง ๓ บทบาท ได้แก่ บทบาทพระสนมและพระมเหสีของจักรพรรดิเสียนเฟิง บทบาทพระราชมารดาของจักรพรรดิฉู่จื่อ และบทบาทผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชสมัยจักรพรรดิฉู่จื่อและจักรพรรดิฉู่ซู่ ซึ่งบทบาทนี้เป็นบทบาทที่ยากจะหาสตรีใดสามารถทำได้ดังเช่นพระนาง อีกทั้งยังเป็นบทบาทที่ได้รับความสนใจและถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในทางดีและไม่ดีเสมอมา

บทบาทพระมเหสีพระสนมและของจักรพรรดิเสียนเฟิงนับเป็นบทบาทแรกของชีวิตในวังของพระนางซูสีไทเฮา ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พระนางซูสีไทเฮาทรงเป็นผู้ที่มีพระสิริโฉมงดงามเป็นอย่างยิ่งจนเป็นที่ต้องพระราชหฤทัยของจักรพรรดิเสียนเฟิง ส่งผลให้พระนางกลายเป็นพระสนมคนโปรดขององค์จักรพรรดิอย่างรวดเร็ว มีเสียงเล่าลือกันว่า จักรพรรดิเสียนเฟิงนั้นทรงโปรดปรานพระนางซูสีไทเฮามากถึงขนาดที่พระองค์ไม่ทรงสนพระทัยหญิงอื่นใดอีกเลยหลังจากที่ทรงมีพระนาง แม้แต่จักรพรรดินิ่เจินผู้งามสง่าและอ่อนเยาว์กว่าพระนางซูสีไทเฮาก็ตาม จักรพรรดิเสียนเฟิงมักจะเสด็จไปประทับ ณ ตำหนักของพระนางซูสีไทเฮาบ่อยครั้ง บางครั้งก็ทรงประทับต่อเนื่องกันหลายวันจนไม่ยอมเสด็จออกว่าราชการ ร้อนพระทัยถึงจักรพรรดินิ่เจินต้องทรงนำกฎบรรพชนข้อที่ห้ามมิให้องค์จักรพรรดิทรงลุ่มหลงในสุรานารีจนละเลยราชกิจมาบีบบังคับให้จักรพรรดิเสด็จออกว่าราชการ (向斯 2010 : 22)

* พระราชบิดาของจักรพรรดิฉู่ซู่ คือ เจ้าชายฉุน (醇亲王 : Chún Qīnwáng) พระอนุชาของจักรพรรดิเสียนเฟิง พระราชมารดา คือ พระนางเย่อเฮือน่าลา หว่านเจิน (叶赫那拉 • 婉贞 : Yèhènlà Wǎnzhēn) พระชนินุชราชของพระนางซูสีไทเฮา

พระบรมสาทิสลักษณ์และพระบรมฉายาลักษณ์ของจักรพรรดิทั้ง ๔ พระองค์ ได้แก่ จักรพรรดิเสียนเฟิง จักรพรรดิงจื้อ จักรพรรดิกวงซู และจักรพรรดิผู่อี๋ (จากซ้ายไปขวา)

ความโปรดปรานที่องค์จักรพรรดิทรงมีต่อพระนางซูสีไทเฮาอย่างมากมายเช่นนี้ ก่อให้เกิดคำถามตามมาว่า พระนางทรงทำเช่นใดจึงสามารถผูกพระทัยให้จักรพรรดิเสียนเฟิงผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นจักรพรรดิเจ้าสำราญ ลุ่มหลงในสุรานารี ยอมสยบต่อพระนางแต่เพียงผู้เดียว ข้อสงสัยดังกล่าวนี้ได้รับความสนใจจากนักประวัติศาสตร์อยู่ไม่น้อย โดยส่วนใหญ่่มองว่า นอกจากพระเสน่ห์ที่สามารถผูกใจชายและพระสรีระโฉมที่งดงามแล้ว พระนางซูสีไทเฮายังทรงมีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลมและมีความรู้ความสามารถเหนือกว่าสตรีอื่น ๆ ในวังหลัง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้จักรพรรดิเสียนเฟิงยิ่งทรงให้ความโปรดปรานในตัวพระนาง (陈捷先 2011 : 24-25) โดยพระนางซูสีไทเฮานั้นทรงสามารถอ่านเขียนอักษรจีนและแมนจูได้ในระดับที่สามารถร่างราชโองการและตรวจฎีกาที่เหล่าขุนนางทูลเกล้าถวายแด่จักรพรรดิเสียนเฟิง ซึ่งเป็นความสามารถเหนือสตรีทั่วไปในสมัยนั้นที่ส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ อีกทั้งพระนางยังทรงมีความสามารถการวาดภาพและเขียนอักษรพู่กันจีน มีความสามารถในการแสดงอุปรากรซึ่งเป็นสิ่งที่จักรพรรดิเสียนเฟิงทรงโปรดปรานเป็นอย่างยิ่ง ถึงขนาดที่บางเวลาทรงแต่งองค์เป็นนักแสดงอุปรากรแล้วขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง อีกทั้งยังมีความชื่นชอบในบทกวีโดยเฉพาะบทกวีสมัยราชวงศ์ถังเหมือนกันกับองค์จักรพรรดิ บ่อยครั้งที่ทั้ง ๒ พระองค์จะนั่งเสวยพระสุธารสาเลิครสพร้อมกับชื่นชมบทกวีของเหล่านักปราชญ์แห่งราชวงศ์ถั้วร่วมกัน (向斯 2010 : 22) แน่นอนว่าความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่ยากจะหาสตรีใดในยุคดังกล่าวทำได้เทียบเท่าเหล่านี้ ส่งผลให้จักรพรรดิเสียนเฟิงทรงโปรดปรานพระนางซูสีไทเฮาเป็นพิเศษและทรง

พอพระราชหฤทัยที่จะประทับอยู่กับพระนางมากกว่าจักรพรรดินี เหล่าพระมเหสีเทวีและพระสนมองค์อื่น ๆ

นอกจากนี้ ยังมีสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ยังส่งเสริมให้พระนางซูสีไทเฮาเป็นที่โปรดปรานขององค์จักรพรรดิ และยังถือเป็นการสร้างความดีความชอบอันใหญ่หลวง นั่นก็คือ การที่พระนางทรงมีประสูติการพระราชโอรสให้แก่จักรพรรดิเสียนเฟิง (陈捷先 2011 : 25) หากเป็นสมัยอื่น ๆ การมีประสูติการพระราชโอรสอาจจะเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่ในรัชสมัยของจักรพรรดิเสียนเฟิงนั้นต่างกันโดยสิ้นเชิง เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว ยังไม่มีนางในผู้ใดรวมทั้งจักรพรรดินีเจินมีพระราชโอรสถวายแด่องค์จักรพรรดิ เรื่องนี้เป็นที่หนักพระทัยของจักรพรรดิเสียนเฟิงอยู่ไม่น้อย ดังนั้น การที่พระนางซูสีไทเฮามีประสูติการองค์ชายไจ่ฉุน พระราชโอรสจึงเท่ากับเป็นถวายเป็นงานในฐานะบาทบริจาริกาอย่างสมบูรณ์เพราะสามารถทำให้จักรพรรดิทรงมีองค์รัชทายาทสายตรงและทำให้ราชบัลลังก์มีความมั่นคงยิ่งขึ้น

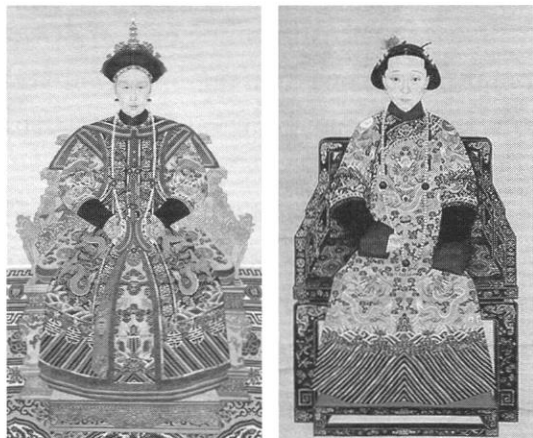
ใน ค.ศ. ๑๘๖๐ กองทัพผสมอังกฤษ-ฝรั่งเศสบุกโจมตีกรุงปักกิ่ง ทำให้จักรพรรดิเสียนเฟิงพร้อมด้วยจักรพรรดินีเจิน พระนางซูสีไทเฮาหรือพระมเหสีอู่กุ้ยเฟย (ตำแหน่งในขณะนั้น) เหล่าพระมเหสีเทวีและพระสนม รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ต้องลี้ภัยออกจากกรุงปักกิ่งไปยังพระราชวังฤดูร้อนเฉิงเต๋อ (承德 : Chéngdé) มณฑลเหอเป่ย์ (河北省 : Héběi Shěng) หลังจากที่ยกกองทัพผสมอังกฤษ-ฝรั่งเศสสามารถยึดครองกรุงปักกิ่งสำเร็จก็ได้ทำการปล้นชิงทรัพย์สมบัติตามสถานที่ต่าง ๆ จนหมดสิ้น โดยเฉพาะพระราชวังหยวนหมิงหยวน (圆明园 : Yuánmíngyuán ; Old Summer Palace)* ซึ่งตั้งอยู่บริเวณชานกรุงปักกิ่ง ที่กองทัพผสมของทั้งสองชาติบุกเข้าปล้นชิงสมบัติล้ำค่าภายในพระราชวังพร้อมกับเผาทำลายพระราชวังซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพระราชวังที่งดงามที่สุดในช่วงเวลาดังกล่าวจนพินาศย่อยยับ (章开沅、朱英 2009 : 89) เหตุการณ์นี้ทำให้จักรพรรดิเสียนเฟิงทรงโศกโศกอย่างหนักจนในเวลาต่อมาพระพลานามัยทรุดโทรมและ

* พระราชวังหยวนหมิงหยวนหรือพระราชวังฤดูร้อนองค์เก่า (Old Summer Palace) คืออุทยานหยวนหมิงหยวน สร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๗๐๗ ในรัชสมัยจักรพรรดิดังซี ภายในประกอบด้วยกลุ่มพระตำหนัก อุทยาน และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เป็นที่ประทับสำหรับแปรพระราชฐานของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ชิงเป็นระยะเวลากว่า ๑๕๐ ปี ก่อนที่จะถูกเผาทำลายโดยกองทัพผสมอังกฤษ-ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๐

ไม่สามารถทรงบริหารราชกิจได้อย่างเต็มที่ (Behr 1987 : 44) ในช่วงเวลาดังกล่าว พระนางซูสีไทเฮาในฐานะพระมเหสีคนโปรดได้เข้ามาช่วยเหลือนักการพิธีเสียนเฟิงทำหน้าที่พิจารณาฎีกาที่เหล่าขุนนางทูลเกล้าฯ ถวาย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นในการเข้ามาข้องเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินของพระนางซูสีไทเฮา และนำมาซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าพระนางทรงเข้ามาก้าวก่ายการบริหารราชกิจขององค์จักรพรรดิซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามในสมัยสังคมศักดินา

บทบาทต่อมา คือ บทบาทพระราชมารดาของจักรพรรดิฉินเจี๋ย หลังจากที่พระนางซูสีไทเฮาทรงมีประสูติการองค์ชายไจ่ฉุนใน พ.ศ. ๒๓๙๙ พระนางในฐานะพระราชมารดาทรงทำหน้าที่ดูแลอภิบาลพระราชโอรสอย่างใดนั้นไม่มีบันทึกทางประวัติศาสตร์กล่าวอย่างชัดเจน แต่เป็นที่แน่นอนว่าพระนางย่อมต้องทรงดูแลอภิบาลพระราชโอรสพระองค์น้อยอย่างทะนุถนอมเฉกเช่นมารดาทุกคน บทบาทในฐานะพระราชมารดาของพระนางซูสีไทเฮามีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนภายหลังจากที่องค์ชายไจ่ฉุนขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิต่อจากจักรพรรดิเสียนเฟิงพระราชบิดาซึ่งเสด็จสวรรคตใน ค.ศ. ๑๘๖๑ ภายหลังการขึ้นครองราชย์ พระนางในฐานะพระราชมารดาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น “สมเด็จพระพันปีหลวงฉือสี” หรือ “ซูสีไทเฮา” พร้อมกันนั้นยังสถาปนาจักรพรรดินีเจินเป็น “สมเด็จพระพันปีหลวงสืออัน” หรือที่รู้จักกันในไทยตามสำเนียงฮกเกี้ยนว่า “ซูอันไทเฮา” (慈安太后 : Cíān Tàihòu) โดยในจีนนิยมเรียกสมเด็จพระพันปีหลวงฉือสีว่า “สมเด็จพระพันปีหลวงฟางตะวันตก” เนื่องจากทรงประทับอยู่ ณ ตำหนักซูอิ๋ว (儲秀宮 : Chǔxiù Gōng) ทางฟากตะวันตกของพระราชวังต้องห้าม และนิยมเรียกสมเด็จพระพันปีหลวงสืออันว่า “สมเด็จพระพันปีหลวงฟางตะวันออก” เนื่องจากทรงประทับอยู่ ณ ตำหนักจงซู่ย (鍾粹宮 : Zhōngcuì Gōng) ทางฟากตะวันออกของพระราชวังต้องห้าม

พระนางซูสีไทเฮาในฐานะ “สมเด็จพระพันปีหลวง” พระราชมารดาแห่งองค์จักรพรรดิทรงมีอำนาจสูงสุดในการที่จะอภิบาลดูแลให้จักรพรรดิพระองค์น้อยเติบโตขึ้นเป็นจักรพรรดิผู้ทรงพระปรีชาสามารถ และสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับองค์จักรพรรดิในเวลานั้น คือ การศึกษาเล่าเรียน ตามโบราณราชประเพณีต้องมีการคัดเลือกพระอาจารย์ขึ้นมาทำหน้าที่ถวายการสอนแด่องค์จักรพรรดิ โดยจะต้องพิจารณาคัดเลือกผู้ที่มีความรู้และคุณธรรมสูงส่งที่สุดในราชสำนักมาทำหน้าที่ดังกล่าว และหลังจากผ่านการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว พระนางซูสีไทเฮาทรงตัดสินพระทัยแต่งตั้งเว่ยเหริน (倭仁 : Wēirén)

พระบรมสาทิสลักษณ์พระนางซูสีไทเฮา (ซ้าย) และพระนางซูอินไทเฮา (ขวา)

ภาพภายในพระตำหนักซูชีที่ประทับของพระนางซูสีไทเฮา

ขุนนางชาวมองโกลวัย ๕๗ ปี ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และคุณธรรมสูงส่งที่สุดท่านหนึ่งของราชสำนัก อีกทั้งยังเป็น ๑ ในขุนนางผู้ทรงอิทธิพลให้ทำหน้าที่สำคัญดังกล่าวนี้ (向斯 2010 : 25-26) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระนางจะทรงเลือกพระอาจารย์ที่ทรงคุณธรรมและความรู้มาทำหน้าที่ถวายการสอนแด่จักรพรรดิองค์จื้อ แต่เนื่องจากองค์จักรพรรดินั้นแต่ไหนแต่ไรมาทรงชอบแต่เล่นสนุก ไม่สนพระทัยในการศึกษาเล่าเรียน ทำให้ทุกครั้งในเวลาเรียนพระองค์มักจะทรงก่อวาทกรรมการสอนของพระอาจารย์ อีกทั้งยังทรงชอบวิ่งเล่นไปทั่วห้องเรียนเพื่อถ่วงเวลาให้หมดไปในแต่ละวัน ไม่ว่าพระอาจารย์จะสรรหา

วิธีการอย่างไรมาใช้ก็ไม่อาจทำให้องค์จักรพรรดิทรงหันกลับมาตั้งพระทัยในการเรียนได้ สุดท้ายจึงมาราบหูลพระนางซูสีไทเฮาให้ทรงทราบ แต่พระนางเองก็ไม่อาจทำอะไรได้มากนักเช่นกัน แม้จะทรงสั่งให้เหล่าขันทีทำโทษจักรพรรดิ แต่ก็ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะลงมือกับพระองค์

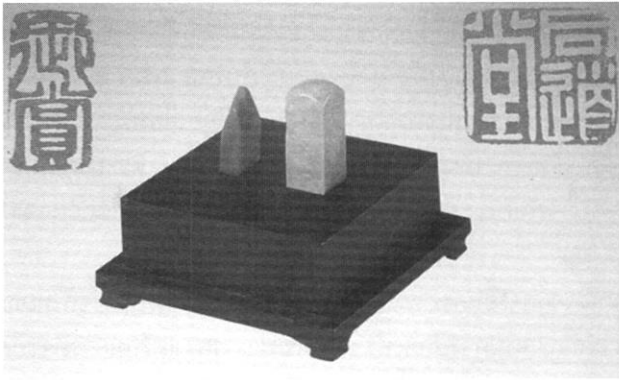
ขณะเดียวกัน องค์จักรพรรดิเองก็ไม่ทรงเชื่อฟังพระนางซูสีไทเฮา เนื่องจากนับแต่เด็กเป็นต้นมา พระองค์ดูเหมือนจะทรงมีอคติกับพระมารดาของพระองค์เอง ทำให้ทั้งสองพระองค์แทบจะไม่มีโอกาสใกล้ชิดกันเลย ยิ่งไปกว่านั้น มีอยู่บ่อยครั้งที่จักรพรรดิถึงจ้อมักจะเลือกสนับสนุนกลุ่มคนที่มีความขัดแย้งกับพระนางซูสีไทเฮาและแสดงความไม่พอใจพระราชหฤทัยอย่างชัดเจนต่อพระราชมารดาของพระองค์เอง (向斯 2010 : 24; 陈捷先 2011 : 209) เมื่อทั้งพระนางและเหล่าพระอาจารย์ไม่สามารถที่จะอบรมสั่งสอนให้จักรพรรดิถึงจ้อทรงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นจักรพรรดิที่ดีในอนาคตได้ สุดท้ายแล้วพระนางซูสีไทเฮาก็ทรงจำใจต้องปล่อยให้จักรพรรดิใช้ชีวิตสำราญตามพระราชหฤทัย ส่วนพระนางก็ทำได้เพียงดูแลอยู่ห่าง ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การปล่อยให้จักรพรรดิใช้ชีวิตสุขสำราญและเสเพลเช่นนี้ ส่งผลให้ในท้ายที่สุดพระองค์ทรงติดโรคร้ายและสิ้นพระชนม์ก่อนวัยอันควร ยังความเศร้าโศกเสียพระทัยมาสู่พระนางเป็นอย่างยิ่ง และเพื่อรักษาพระเกียรติแห่งองค์จักรพรรดิ พระนางจึงมีคำสั่งให้ประกาศว่าจักรพรรดิสิ้นพระชนม์ด้วยโรคฝีดาษ นับเป็นสิ่งที่สุดท้ายที่ทรงสามารถทำให้แก่พระโอรสเพียงพระองค์เดียวของพระนาง (向斯 2010 : 29)

ในช่วงเวลาที่พระนางทรงทำหน้าที่ในฐานะพระราชมารดาขององค์จักรพรรดิ พระนางยังทรงทำหน้าที่ในบทบาทที่ ๓ หรือบทบาทผู้สำเร็จราชการแทนองค์จักรพรรดิไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ก่อนที่จักรพรรดิเสวยเฟิงเจงเสด็จสวรรคต พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งประกอบด้วยขุนนางชั้นผู้ใหญ่จำนวน ๘ คน เพื่อทำหน้าที่อำนวยการให้องค์ชายไจ่จุนรัชทายาทขึ้นครองราชย์ด้วยความเรียบร้อย รวมทั้งถวายงานให้จักรพรรดิพระองค์ใหม่สามารถบริหารราชการแผ่นดินโดยปราศจากอุปสรรค ขณะเดียวกัน พระองค์ยังทรงมอบตราพระราชลัญจกร ๒ องค์ ได้แก่ ราชลัญจกร “ยู่ซ่าง” (御赏 : Yùshāng) และ ราชลัญจกร “ถงเต้าถาง” (同道堂 : Tóngdàotáng) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชอำนาจขององค์จักรพรรดิ (ทั้งนี้เพราะพระราชโองการทุกฉบับจะมีผลบังคับใช้ก็ต่อเมื่อประทับตราพระราชลัญจกรทั้ง ๒ องค์

แล้วเท่านั้น) ให้กับจักรพรรดินีเจินและองค์ชายไจ่ฉุน โดยจักรพรรดินีเจินเป็นผู้เก็บรักษาพระราชลัญจกร “ยู่ซ่าง” ส่วนองค์ชายไจ่ฉุนเป็นผู้เก็บรักษาพระราชลัญจกร “ถงเต้าถาง” แต่เนื่องจากองค์ชายไจ่ฉุนยังทรงพระเยาว์ พระมเหสีอู่กุยเฟยพระราชมารดาจึงเป็นผู้เก็บรักษาแทน การพระราชทานพระราชลัญจกรสำคัญให้ทั้ง ๒ พระองค์เก็บรักษานั้นก็เพื่อเป็นการคานอำนาจกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มิให้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ (徐启宪 1979 : 48)

ภายหลังจากการขึ้นครองราชย์ขององค์ชายไจ่ฉุน พระนางซูสีไทเฮาทรงต้องการที่จะก้าวขึ้นมาใช้อำนาจในการปกครอง ทำให้พระนางทรงเตรียมการที่จะยึดอำนาจจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้ง ๔ แต่เนื่องจากตำแหน่ง “สมเด็จพะพันปีหลวง” หรือ “ไทเฮา” ของพระนางย่อมไม่สะดวกและไม่ชอบด้วยกฎหมายที่จะใช้อำนาจบริหารราชการแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้ ในช่วงแรก ๆ พระนางจึงทรงเสด็จไปเกลี้ยกล่อมพระนางซูอันไทเฮาให้ทรงเห็นถึงประโยชน์ที่ทั้งสองพระองค์จะได้รับหากเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ร่วมกัน (Behr 1987 : 45) เมื่อเกลี้ยกล่อมพระนางซูอันไทเฮาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระนางซูสีไทเฮาก็ทำการรวบรวมพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ นำโดย เจ้าชายกง (恭亲王: Gōng Qīnwáng) และเจ้าชายฉุน (醇亲王: Chún Qīnwáng) พระราชอนุชาในจักรพรรดิเสียนเฟิงก่อการ “รัฐประหารซินไห่่ว” (辛酉政变: Xīnyǒu Zhèngbiàn) ขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๖๑ ยึดอำนาจจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้ง ๔ พระนางซูสีไทเฮาเถลิงอำนาจขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนองค์จักรพรรดิร่วมกับพระนางซูอันไทเฮา เปิดฉากหน้าประวัติศาสตร์ของ “การว่าราชการหลังม่าน” (垂帘听政: Chuíliántīngzhèng) พร้อมกับเปลี่ยนชื่อรัชศกจาก “ฉีเสียง” (祺祥: Qíxiáng) เป็น “ถงจื้อ” (同治: Tóngzhì) (章开沅、朱英 2009 : 113) อันมีความหมายว่า “การปกครองแผ่นดินร่วมกันระหว่างพระนางซูสีไทเฮาและพระนางซูอันไทเฮา” และประกาศพระราชโองการในพระปรมาภิไธยแห่งองค์จักรพรรดิกำหนดให้ผู้สำเร็จราชการทั้งสองพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจในการตัดสินใจพระทัยเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินโดยเด็ดขาด และห้ามผู้ใดแทรกแซง (วิกิพีเดีย ๒๕๕๖)

พระราชโองการฉบับนี้ส่งผลให้ทั้งพระนางและพระนางซูอันไทเฮากลายเป็นผู้ที่มีพระราชอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในทางนิตินัยจะกำหนดให้ทั้งพระนางซูสีไทเฮาและพระนางซูอันไทเฮามีพระราชอำนาจร่วมกัน แต่ในทางพฤตินัย

พระราชลัญจกรทั้ง ๒ องค์

ด้านซ้ายมือ คือ พระราชลัญจกร “ยู่อ่าง” ส่วนด้านขวามือ คือ พระราชลัญจกร “ถงเต้าถาง”

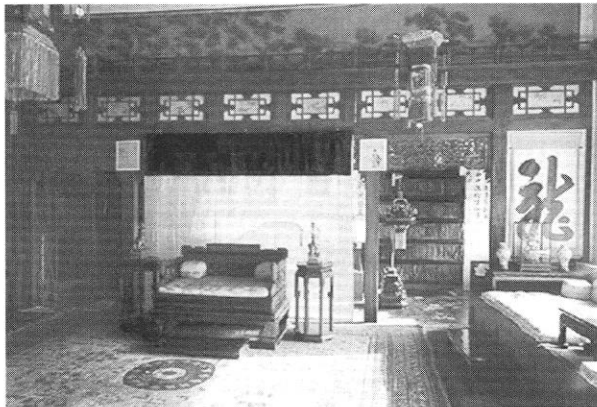
แล้วผู้ที่กุมอำนาจสูงสุดคือพระนางซุสีไทเฮา กระทั่งเมื่อพระนางซุอันไทเฮาเสด็จสวรรคตอย่างปัจจุบันทันด่วนใน ค.ศ. ๑๘๘๑ ซึ่งตรงกับรัชสมัยจักรพรรดิกรุงซุพระราชนัดดาของพระนางซุสีไทเฮา ทำให้พระราชอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดินทั้งในทางนิติบัญญัติและพฤตินัยก็ได้ตกมาอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ของพระนางซุสีไทเฮาอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงพระองค์เดียว พร้อมกับเป็นการยุติความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกันระหว่างทั้งสองพระองค์

การสวรรคตอย่างปัจจุบันทันด่วนของพระนางซุอันไทเฮาก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยแก่ผู้คนจำนวนมาก แม้ว่าตามบันทึกของราชสำนักจะระบุว่า พระนางสิ้นพระชนม์โดยปกติจากพระอาการป่วย แต่ก็มีกระแสลือกันว่าสาเหตุที่แท้จริงของการสวรรคตมีเบื้องลึกเบื้องหลังมาจากพระนางซุสีไทเฮา อันเนื่องมาจากความทะเยอทะยานที่ต้องการจะกุมอำนาจสูงสุดแต่เพียงพระองค์เดียว การเล่าลือกันถึงสาเหตุการสวรรคตที่แพร่หลายที่สุด ได้แก่ พระนางซุสีไทเฮาทรงบีบบังคับให้พระนางซุอันไทเฮาทรงกระทำอัตวินิบาตกรรมพระองค์เอง และพระนางซุอันไทเฮาทรงถูกพระนางซุสีไทเฮาวางยาพิษ อย่างไรก็ตาม สาเหตุทั้ง ๒ ประการก็เป็นเพียงแค่คำเล่าลือ ยังไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้อย่างแน่ชัด และยังคงเป็นปริศนาทางประวัติศาสตร์ที่ต้องรอการพิสูจน์ต่อไป

การก่อรัฐประหารยึดอำนาจและก้าวขึ้นว่าราชการหลังม่านของพระนางซุสีไทเฮา

พระฉายาลักษณ์เจ้าชายกง (ซ้าย) และเจ้าชายฉุน (ขวา)
พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ร่วมก่อการรัฐประหารร่วมกับพระนางซูสีไทเฮา

ภาพสถานที่ที่พระนางซูสีไทเฮาทรงออกจากราชการหลังม่าน
ที่นั่งตรงกลางภาพเป็นบัลลังก์ที่ประทับสำหรับองค์จักรพรรดิ
ส่วนพระนางซูสีไทเฮาจะทรงประทับที่บัลลังก์ด้านหลังม่านสีเหลืองทอง

ได้รับการวิพากษ์โจมตีอย่างรุนแรง เนื่องจากสังคมจีนยึดมั่นในกรอบความคิดที่ว่า “บุรุษสูงศักดิ์ สตรีต่ำต้อย” ในครอบครัวของชาวจีนโดยทั่วไป บุรุษมีบทบาทหลักในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ภายนอกบ้าน ส่วนสตรีจะดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน หากครอบครัวใดที่สตรีออกมามีบทบาทภายนอกบ้านก็จะถูกตำหนิติเตียนจากครอบครัวและสังคม (陈捷先 2011 : 208) ในกลุ่มชนชั้นผู้ปกครองก็เช่นเดียวกัน หากยุค

สมัยใดปรากฏสตรีขึ้นเป็นผู้ปกครองย่อมถือว่าเป็นความผิดปกติ อย่างไรก็ตาม ตลอดช่วงประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายพันปีของจีนนั้น มีผู้ปกครองที่เป็นสตรีก่อนหน้าพระนางซูสีไทเฮาอยู่เช่นกัน ที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ จักรพรรดินีอู่เจ๋อเทียน (武则天 : Wǔ Zétiān) หรือที่ตามสำเนียงฮกเกี้ยนว่า “บูเซ็กเทียน” จักรพรรดินีสตรีพระองค์แรกและพระองค์เดียวในประวัติศาสตร์จีน อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกัน พระนางซูสีไทเฮาก็จะถูกคนทั่วไปวิพากษ์โจมตีอย่างรุนแรงมากกว่า

การที่พระนางซูสีไทเฮาถูกโจมตีและวิพากษ์วิจารณ์มีสาเหตุสำคัญ ๆ คือ พระนางซูสีไทเฮาก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองในช่วงปลายสมัยราชวงศ์ซิงซึ่งเป็นยุคที่แผ่นดินเกิดความวุ่นวายทั้งจากศึกสงครามภายในและภายนอก แม้ราชวงศ์ซิงภายใต้การนำของพระนางจะพยายามดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา ทว่า นโยบายส่วนใหญ่กลับกลายเป็นนโยบายที่มักมุ่งเน้นเพื่อรักษาอำนาจของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และตอบสนองต่อพระประสงค์ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มากกว่าที่จะเป็นนโยบายเพื่อนำพาประเทศให้พ้นจากวิกฤติและปัญหาต่าง ๆ ที่รุมเร้าประเทศ การดำเนินนโยบายดังกล่าวของพระนางซูสีไทเฮานำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของระบบการเมืองการปกครอง ก่อให้เกิดความทุกข์ยากกับประชาชน ดังนั้น พระนางซูสีไทเฮาจึงถูกวิพากษ์โจมตีอย่างรุนแรงจากนักประวัติศาสตร์ บ้างกล่าวในเวลาต่อมาว่าการล่มสลายของราชวงศ์ซิง หลังพระนางซูสีไทเฮาสวรรคตเพียง ๓ ปี เป็นผลสืบเนื่องโดยตรงมาจากการปกครองของพระนาง ซึ่งตอกย้ำให้เห็นความเป็นจริงของคำกล่าวที่ว่า “สตรีปกครองแผ่นดินชาติล่มสลาย” (李杨帆 2008 : 254)

เหตุผลที่พระนางทรงหาญกล้าขึ้นมากontrolแผ่นดินจีน

ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งเมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของพระนางซูสีไทเฮาคือ เหตุใดพระนางจึงทรงหาญกล้าที่จะก่อการ “รัฐประหารซินไห่ว” เถลิงอำนาจเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์บริหารราชการแผ่นดินจีนในสมัยราชวงศ์ซิงซึ่งเป็นสังคมศักดินาที่ยึดมั่นในกรอบแนวคิดบุรุษเป็นใหญ่ แน่แน่นอนว่าปัจจัยสำคัญย่อมมาจากการที่จักรพรรดิเสียนเฟิงทรงไว้ว่างพระราชหฤทัยให้พระนางพิจารณาฎีกาต่าง ๆ ที่เหล่าขุนนางทูลเกล้าฯ ถวายแทนพระองค์อันเป็นจุดเริ่มต้นเข้ามาสัมผัสกับการเมืองของ

พระนาง อีกทั้งพระนางซุสึไทเฮายังเป็นผู้เก็บรักษาพระราชลัญจกร “กงเต้าถาง” ๑ ใน ๒ พระราชลัญจกรสำคัญสำหรับประทับลงบนราชโองการเพื่อให้มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย การเก็บรักษาพระราชลัญจกรสำคัญเช่นนี้ส่งผลให้พระนางทรงมีพระราชอำนาจในการเมืองสูงสุดรวมกันกับพระนางซุอันไทเฮา เมื่อมาประกอบกับการที่พระโอรสที่ประสูติแต่พระนางได้ขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิองค์ต่อมา ทำให้พระนางในฐานะ “ไทเฮา” ผู้เป็นพระราชมารดาแห่งองค์จักรพรรดิมีอำนาจอย่างสูงในการเมือง และมีความพร้อมอย่างยิ่งที่จะก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินอย่างเต็มพระองค์ บังคับเหนี่ยวรั้งล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้พระนางทรงหาญกล้าที่จะออกมาทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองมาไว้ในพระหัตถ์

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สมควรนำมาพิจารณาประกอบนั้นก็คือ ปัจจัยด้านพื้นฐานชีวิตครอบครัว เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลในการหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของพระนาง ปัจจัยด้านพื้นฐานชีวิตครอบครัวของพระนางซุสึไทเฮานับตั้งแต่วัยเยาว์นั้น พระนางซุสึไทเฮาทรงประสบกับเรื่องราวที่น่าเศร้าหลากหลายเหตุการณ์ เริ่มจาก จิงรู่ย (景瑞 : Jingrui) บุซึ่งรับราชการอยู่ในกรมอาญาในตำแหน่งขุนนางชั้นผู้น้อยเป็นระยะเวลาเกือบ ๓๐ ปี และขณะที่มีชีวิตรอดจะเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการเพราะมีขุนนางผู้ใหญ่ในกรมอาญาให้การสนับสนุนเพราะมีผลงานดี แต่เมื่อทางการทูลเสนอชื่อจิงรู่ยต่อจักรพรรดิไต้กวง (道光 : Dàoguāng) ไปดำรงตำแหน่งข้าหลวงมณฑลเจียงซู (江苏省 : Jiāngsū Shěng) แต่ในเวลาที่เขาเข้าเฝ้าจักรพรรดิไต้กวงกลับไม่ทรงพอพระทัยในตัวจิงรู่ยเท่าใดนัก ทั้งทรงเห็นว่าเขามีความรู้ไม่เพียงพอที่จะดำรงตำแหน่งข้าหลวง จิงรู่ยจึงต้องกลับมาดำรงตำแหน่งที่กรมอาญาตามเดิม

ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๔๓ เกิดคดีเงินสูญหายจากท้องพระคลัง และมีการตรวจพบว่าหลายปีที่ผ่านมาเงินสูญหายไปกว่า ๙,๒๕๒,๐๐๐ ตำลึงจีน (Tael) คดีนี้ทำให้จักรพรรดิไต้กวงโกรธมาก ทรงมีพระบรมราชโองการให้สอบสวนเป็นการด่วน ท้ายที่สุดมีพระบรมราชโองการให้ขุนนางที่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาที่เงินสูญหายร่วมกันรับผิดชอบค่าใช้จ่ายคืนแก่ราชสำนัก หากบุคคลใดเสียชีวิตแล้วก็ให้ลูกหลานรับผิดชอบค่าใช้จ่ายกว่าจะหมดพันธะหนี้สิน เนื่องจากจีหลางอา (吉郎阿 : Jíláng'ā) ปู่ทวดของพระนางซุสึไทเฮาเคย

รับราชการอยู่ในกรมพระคลังจึงถูกรวมเข้าอยู่ในกลุ่มผู้ที่ต้องชดใช้เงินแก่ราชสำนัก โดยถูกกำหนดให้ชดใช้เงินเป็นจำนวน ๒๑,๖๐๐ ตำลึงเงิน แต่เนื่องจากทวดของพระนางเสียดชีวิตแล้ว หน้าที่ชดใช้เงินคืนจึงตกเป็นภาระของปู่ แต่ปู่ไม่สามารถหาเงินมาชดใช้แก่ราชสำนักได้ ดังนั้น ใน ค.ศ. ๑๘๔๗ จึงถูกปลดออกจากราชการและถูกคุมขัง รอจนกว่าจะสามารถนำเงินมาชดใช้ได้ครบตามจำนวนจึงจะปล่อยตัวเป็นอิสระ ช่วงที่เกิดเหตุการณ์นี้พระนางซุสึไทเฮาเพิ่งจะอายุเพียง ๑๓ ปี เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของพระนางอยู่ไม่น้อย หลังจากที่ปู่ถูกคุมขัง ยู่ยงเจิง บิดาของพระนางไปขอยืมเงินจากญาติมิตร รวมทั้งขายทรัพย์สินต่าง ๆ ภายในบ้านจนกระทั่งสามารถชดใช้เงินแก่ราชสำนักครบตามจำนวนที่กำหนด ปู่จึงได้รับการปล่อยตัว การรวบรวมเงินในครั้งนี้ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวตกต่ำเป็นอย่างยิ่ง นักประวัติศาสตร์จีนเชื่อว่าเหตุการณ์นี้โดยเฉพาะเรื่องของอำนาจบารมีและทรัพย์สินเงินทอง ได้ส่งผลกระทบต่อความคิดจิตใจ และพฤติกรรมของพระนางซุสึไทเฮาในเวลาต่อมา ก่อให้เกิดเป็นความทะเยอทะยานอยากที่จะไขว่คว้าหาสิ่งเหล่านี้เพื่อสร้างอำนาจและความมั่นคงให้แก่ตนเอง (陈捷先 2011 : 210)

“อำนาจ” เป็นสิ่งที่ทุกคนใฝ่หา “อำนาจ” ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะบุรุษเท่านั้นที่ต้องการ ปุณชนคนธรรมดาทุกคนทั้งหญิงและชาย ต่างก็ต้องการจะมีอำนาจอยู่ในมือด้วยกันทั้งสิ้น พระนางซุสึไทเฮาในฐานะที่เป็นปุณชนคนธรรมดาที่มีความทะเยอทะยานอยากในอำนาจและทรัพย์สินเงินตราที่ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงพ้นจากความหอมหวานของอำนาจเฉกเช่นเดียวกัน ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว พระนางอยู่ในฐานะที่พร้อมจะยึดอำนาจได้ตลอดเวลา จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ในท้ายที่สุดพระนางจะทรงหาญกล้ากระทำการอันขัดต่อกรอบประเพณีของสังคมในขณะนั้นด้วยการก่อการรัฐประหารและเถลิงอำนาจเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จักรพรรดิ ก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองที่แท้จริงของแผ่นดินจีนในปลายสมัยราชวงศ์ชิงเป็นระยะเวลายาวนานกว่า ๔๗ ปี

ทัศนคติของนักประวัติศาสตร์จีนที่มีต่อพระนางซุสึไทเฮา

พระนางซุสึไทเฮาถือเป็นผู้ปกครองแผ่นดินเพียงไม่กี่คนที่อยู่ในอำนาจยาวนานเกือบห้าทศวรรษ และนับได้ว่าพระนางทรงเป็นผู้ปกครองสตรีที่อยู่ในอำนาจยาวนาน

มากกว่าผู้ปกครองสตรีคนอื่น ๆ ตลอดระยะเวลาที่กุมอำนาจบริหารราชการแผ่นดินนั้น ทรงต้องเผชิญกับการโจมตีวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นานามาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังเกิดเหตุการณ์ปฏิรูปร้อยวัน (百日维新 : Bǎirì Wéixīn) ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดของ คังไฮ่วเหว่ย (康有为 : Kāng Yǒuwéi) ที่จะปฏิรูปให้จีนมีความทันสมัยทุกด้านโดยยึดตามแนวทางสมัยใหม่มากกว่าแนวทางอนุรักษ์นิยมแบบที่พระนางซูสีไทเฮาได้ทรงวางไว้ จักรพรรดิฉุนชู่ทรงเชื่อว่าการมีจักรพรรดิภายใต้รัฐธรรมนูญแบบญี่ปุ่น ประเทศจะมีความเจริญทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ดังนั้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๙๘ พระองค์จึงทรงริเริ่มดำเนินการปฏิรูปครั้งใหญ่ โดยทรงพยายามที่จะปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การทหารและกฎหมาย ทรงประกาศพระบรมราชโองการหลายฉบับ ในการปฏิรูปครั้งใหญ่นี้ โดยมีขุนนางหลักที่คอยช่วยเหลือพระองค์ของ ๒ คน ได้แก่ คังไฮ่วเหว่ยและเหลียงฉีเซา (梁启超 : Liáng Qǐchāo) ร่วมกับเหล่าปัญญาชนนักปฏิรูปอีกหลายคน การดำเนินการปฏิรูปในครั้งนี้สร้างความไม่สบพระราชนิหิตแก่พระนางซูสีไทเฮาเป็นอย่างมาก ทำให้พระนางทรงก่อการ “รัฐประหารอู่ซู่” (戊戌政变 : Wùxū Zhèngbiàn) ยึดอำนาจการปกครองกลับคืนมาอีกครั้ง ภายหลังจากที่ทรงคืนอำนาจการปกครองให้แก่จักรพรรดิฉุนชู่เป็นเวลา ๙ ปี โดยในเช้ามีดของวันที่ ๒๑ กันยายน ค.ศ. ๑๘๙๘ พระนางซูสีไทเฮาทรงนำกองกำลังทหารบุกเข้าพระราชวังต้องห้ามจับกุมตัว จักรพรรดิฉุนชู่ไปคุมขังยังพระตำหนักหยิงไถ (瀛台 : Yíngtái) พระตำหนักกลางน้ำบนทะเลสาบจงหนานไห่ (中南海 : Zhōngnánhǎi) ในเขตพระราชวังต้องห้าม พร้อมทั้งสั่งกวาดล้างกลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำในการปฏิรูปร่วมกับจักรพรรดิ ยุติการปฏิรูปที่ดำเนินไปได้เพียงประมาณ ๑๐๐ วัน (章开沅、朱英 2009 : 212-215) เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้นักแกนนำการปฏิรูปจำนวนมากถูกประหารชีวิต ขณะเดียวกันก็มีบางคน เช่น เหลียงฉีเซา และคังไฮ่วเหว่ยสามารถหนีรอดจากการจับกุมไปอยู่ต่างประเทศ ต่อมาปัญญาชนเหล่านี้ได้ทำการโจมตีและประณามพระนางซูสีไทเฮาอย่างดุเดือด สร้างกระแสความเกลียดชังและกระแสดต่อต้านพระนางให้ยังรากลึกลงในจิตใจของชาวจีน

ในสมัยการปกครองของรัฐบาลจีนคณะชาติ (กั๋วหมินต๋ัง หรืออีกมินต๋ัง 中国国民党 : Zhōngguó Guómíndǎng, Kuomintang) ซึ่งปกครองประเทศจีนต่อจากราชวงศ์ชิง นักประวัติศาสตร์จำนวนมากให้ความสนใจต่อพระนางซูสีไทเฮา นำเรื่องราวต่าง ๆ ถ่ายทอดออกมาเป็นหนังสือทางวิชาการ ตำราเรียน นวนิยาย ประวัติศาสตร์ ภาพยนตร์ อุปรากร

คังไฮ่วเหวย (ซ้าย) และเหลียงฉีเซา (ขวา) แกนนำสำคัญในการดำเนินการปฏิรูป ๑๐๐ วัน

รวมถึงละครโทรทัศน์ แต่เรื่องราวส่วนใหญ่มักจะกำหนดบทบาทของพระนางซูสีไทเฮาให้ทรงเป็นทรราชย์และผู้กดขี่ประชาชนที่ต้องรับผิดชอบต่อความล่มสลายของราชวงศ์ชิง มุมมองที่มีต่อพระนางซูสีไทเฮาส่วนใหญ่ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดูถูกทางเพศและจิตสำนึกที่ว่าบุรุษเป็นใหญ่ บ้างกล่าวว่า “หากจักรพรรดิไค่กวงไม่ทรงผิดพลาดในการแต่งตั้งจักรพรรดิเสียนเฟิงให้ครองราชย์ต่อจากพระองค์ ประวัติศาสตร์จีนก็คงจะไม่ปรากฏการว่าราชการหลังม่านของพระนางซูสีไทเฮาขึ้น ไม่เกิดเหตุการณ์ที่สตรีซึ่งไร้ความรู้ความสามารถมาปกครองแผ่นดินยาวนานกว่า ๔๐ ปี” และ “พระนางซูสีไทเฮาถึงจะมีความสามารถแต่ก็ขาดซึ่งความรู้และประสบการณ์ ด้วยเหตุนี้ชะตากรรมของราชวงศ์ชิงจึงล่มสลายลงในอุ้งพระหัตถ์ของพระนาง” (李杨帆 2008 : 256)

อย่างไรก็ตาม มีนักประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับแนวคิดสุดโต่งดังกล่าวและพยายามเสนอมุมมองอีกด้านในลักษณะชื่นชมยกย่องเพื่อแก้ต่างให้กับพระนาง แต่ก็ประสบความสำเร็จไม่มากนัก เนื่องจากความเกลียดชังในตัวพระนางได้หยั่งรากลึกกลงไปในจิตใจของชาวจีนแล้ว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมุมมองที่มีต่อพระนางซูสีไทเฮาเริ่มเปิดกว้างขึ้น นักประวัติศาสตร์เริ่มมีทัศนคติและวิเคราะห์บทบาทของพระนางด้วยความเป็นธรรมมากขึ้น ผลงานที่ถ่ายทอดเรื่องราว ๆ ต่างของพระนางซูสีไทเฮาในระยะหลัง ๆ จึงไม่มีอคติทางเพศ และมุ่งเน้นวิพากษ์วิจารณ์การปกครองของพระนางซึ่งเป็นเรื่องที่ส่งผลต่อสังคมโดยรวมมากกว่าที่จะวิพากษ์วิจารณ์ชีวิตส่วนพระองค์ของ

พระนาง การวิพากษ์วิจารณ์นี้มีพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า “สิ่งที่พระนางซูสีไทเฮาปฏิบัติ นั้นมีทั้งดีและไม่ดี สิ่งไม่ดีที่พระนางปฏิบัติ เราต้องวิพากษ์วิจารณ์ ขณะเดียวกัน สิ่งดีที่พระนางปฏิบัติ พวกเราก็คต้องยอมรับ” (徐彻 2008 : 464)

ทัศนะด้านบวก

สำหรับทัศนะด้านบวกนั้น นักประวัติศาสตร์จีนเห็นว่าตลอดระยะเวลาที่พระนาง ซูสีไทเฮาทรงปกครองแผ่นดินจีน อำนาจศูนย์กลางการปกครองของราชวงศ์ชิงรวมถึง อำนาจอธิปไตยของแผ่นดินจีนกำลังตกอยู่ภายใต้การคุกคามจากทั้งภายในและภายนอก แต่พระนางทรงพยายามดำเนินมาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา แม้จะไม่สามารถ นำพาราชวงศ์ชิงให้รอดพ้นจากการล่มสลายได้ แต่หากพิจารณาเปรียบเทียบกับเหล่า จักรพรรดิในปลายราชวงศ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมานในอดีตด้วยความยุติธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า สิ่งที่พระนางทรงดำเนินการก็ไม่ได้เลวร้ายไปกว่าพระราชาศุภนโยบายของจักรพรรดิซึ่งเป็นชาย แต่ประการใด ที่สำคัญคือ ในสถานการณ์ที่พระนางต้องเผชิญอยู่นั้น ต่างกับสถานการณ์ ของปลายรัชสมัยจักรพรรดิในราชวงศ์ต่าง ๆ อย่างมาก เนื่องจากในสมัยก่อนหน้านั้น ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นมักจะมีมาจากกลุ่มกบฏชาวนาภายในประเทศ แต่ในสมัยของพระนาง ซูสีไทเฮา นอกจากกลุ่มกบฏชาวนาที่ก่อตัวเป็นภัยคุกคามภายในประเทศแล้ว ราชวงศ์ชิง ยังต้องเผชิญกับภัยคุกคามที่มาจากชาติมหาอำนาจตะวันตกที่มีเทคโนโลยีทางการทหาร เหนือกว่าหลายเท่า ภัยคุกคามเหล่านี้ใหญ่หลวงกว่ายุคสมัยใด ๆ ในอดีต พระนางซูสี ไทเฮาทรงรับมือกับการคุกคามจากทั้งชาติมหาอำนาจตะวันตก รวมถึงการปราบปราม กลุ่มกบฏชาวนา เช่น กลุ่มกบฏไท่ผิงเทียนกว่อ (太平天国 : Tàipíngtiānguó ค.ศ. ๑๘๕๑-๑๘๖๔) ทรงร่วมแรงร่วมใจกับเหล่าขุนนางดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อคลี่คลาย สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทรงกล้าตัดสินใจพระทัยที่จะเปลี่ยนแปลงประเพณีนิยมของราชวงศ์ชิง โดยการแต่งตั้งขุนนางชาวจีน (ฮั่น) จำนวนมากขึ้นดำรงตำแหน่งสำคัญในราชสำนัก เช่น เจิงกว๋อฟาน (曾国藩 : Zēng Guōfān) หลี่หงจาง (李鸿章 : Lǐ Hóngzhāng) จางจื่อต้ง (张之洞 : Zhāng Zhīdòng) ซึ่งขุนนางชาวฮั่นเหล่านี้ล้วนมีความรู้ความสามารถในการ บริหารราชการแผ่นดิน ขุนนางชาวฮั่นดังกล่าวยังเป็นแกนนำของ “ขบวนการเลียนแบบ ตะวันตก” (洋务运动 : Yángwù Yùndòng) ซึ่งเป็นกลุ่มขบวนการที่จัดตั้ง

ขึ้นเพื่อดำเนินการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกและได้รับการสนับสนุนจาก พระนางซูสีไทเฮา ขบวนการนี้ได้ดำเนินการปรับปรุงกองทัพบกและกองทัพเรือ สมัยใหม่ จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศ “ถงเหวินกว่าน” (同文馆 : Tóngwénguǎn) ส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ รวมถึงการเริ่มต้นทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ การต่อเรือพาณิชย์ (陈捷先 2011 : 211) การเคลื่อนไหวของ “ขบวนการเลียนแบบตะวันตก” นี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของจีน การเกิดขึ้นของ “ขบวนการเลียนแบบ ตะวันตก” และการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของจีนจึงมีผลให้พระนางซูสีไทเฮามีส่วนร่วม ในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ด้วย

หลังกองทัพพันธมิตร ๘ ชาตินี้ ได้แก่ อังกฤษ อเมริกา เยอรมนี ฝรั่งเศส รัสเซีย ญี่ปุ่น อิตาลีและออสเตรเลีย บุกเข้าโจมตีกรุงปักกิ่งในเหตุการณ์กบฏนักมวยหรือการลุกฮือของพวกนักมวย (义和团 : Yìhéтуān; Boxer Rebellion) ใน ค.ศ. ๑๙๐๐ พระนางซูสีไทเฮาทรงตระหนักว่าสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นไม่เหมาะสมที่พระนางจะทรง ยืนหยัดในรูปแบบการปกครองแบบเก่าอีกต่อไป พระนางจึงทรงอนุญาตให้เริ่มมีการ ดำเนินการปฏิรูปการปกครองเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การปฏิรูปครั้งนี้ มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น การปฏิรูประบอบราชการ ตรากฎหมายที่ทันสมัย ยกเลิกการสอบเข้ารับราชการ รวมถึงการร่างรัฐธรรมนูญ เป็นต้น แม้ว่าการปฏิรูปใน

ขุนนางชาวฮั่นทั้ง ๓ คน ได้แก่ เจิงกั๋วฟาน (ซ้าย) หลี่หิงจาง (กลาง) และจางจื่อตัง (ขวา) ที่พระนางซูสีไทเฮาทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในราชสำนัก และเป็นแกนนำ “ขบวนการเลียนแบบตะวันตก” ที่มีส่วนสำคัญในการนำพาจีนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่

ครั้งนี้จะเริ่มต้นค่อนข้างช้าและไม่สามารถนำพาราชนกซึ่งให้หลุดพ้นจากการล่มสลายลงได้ แต่อย่างน้อยก็ยังสามารถมองเห็นถึงแนวคิดการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติของพระนางซูสีไทเฮา (李杨帆 2008 : 265-267)

ตลอดรัชสมัยพระนางซูสีไทเฮานั้น ทรงรวบอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง กำกับการบริหารราชการแผ่นดินอย่างใกล้ชิดและเข้มงวด แม้การปกครองของพระนางจะเป็นลักษณะเผด็จการรวบอำนาจไว้แต่เพียงผู้เดียว ดังที่มีนักประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งวิพากษ์วิจารณ์พระนางว่าเป็นผู้ “หลงใหลในอำนาจ” แต่หากมองย้อนกลับไปในอดีตพิจารณาการปกครองของจักรพรรดิที่เป็นบุรุษที่ผ่านมา มีพระองค์ใดบ้างที่ไม่ทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยการรวบอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางหรือที่ตัวพระองค์เอง ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณาแผ่นดินจีนในสมัยของพระนางซูสีไทเฮา แม้ว่าจะมีความวุ่นวายจากศึกภายในและภายนอก แต่ก็ต้องยอมรับว่าความวุ่นวายเหล่านั้นสามารถยุติลงภายในระยะเวลาไม่นาน แผ่นดินจีนนับได้ว่ามีความมั่นคงในระดับหนึ่ง แม้จะไม่ถึงกับเป็นยุครุ่งเรืองก็ตาม ข้อเท็จจริงนี้เห็นได้ชัดเจน เมื่อพระนางซูสีไทเฮาทรงสิ้นพระชนม์ได้ไม่นาน แผ่นดินจีนก็แตกแยกวุ่นวายจนกระทั่งล่มสลายลงภายในระยะเวลาเพียง ๓ ปี

ในด้านการเป็นนักปกครองนั้น พระนางซูสีไทเฮาไม่เพียงมีพื้นฐานความสามารถในทางการปกครองเป็นอย่างดีเท่านั้น แต่ยังทรงมีลักษณะเด่น เช่น ความฉลาดเฉียบแหลม สายพระเนตรที่ยาวไกล ความเด็ดขาด และมีเล่ห์เหลี่ยมหรืออุบายทางการเมืองที่แยบยล ทำให้พระนางสามารถปกครองแผ่นดินจีนได้ยาวนานถึง ๔๗ ปี อุบายทางการเมืองประการหนึ่งที่นับเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พระนางปกครองแผ่นดินได้ยาวนานและค่อนข้างราบรื่น นั่นก็คือ ทรงสามารถจัดการความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างพระประยูรญาติในองค์จักรพรรดิกับเครือญาติของพระนาง หรือระหว่างฝ่ายราชินิกุล ราชสกุลกับราชินิกุลได้อย่างลงตัว หากเปรียบเทียบพระนางซูสีไทเฮากับพระนางบูเช็กเทียนแล้ว จะทำให้เห็นภาพความแตกต่างและความฉลาดหลักแหลมของพระนางซูสีไทเฮาได้ชัดเจน

พระนางบูเช็กเทียนหลังจากที่ขึ้นครองราชย์ พระนางไม่เพียงแต่งตั้งย่อนหลังให้บรรพบุรุษ ๕ รุ่นถัดจากพระนางขึ้นไปเป็นจักรพรรดิเท่านั้น แต่ยังแต่งตั้งเครือญาติลูกหลานตระกูล “อู๋” (武 : Wǔ) “บู” ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจทั้งทางการเมืองและการทหารเป็นจำนวนมาก รวมทั้งยังสังหารพระบรมวงศานุวงศ์ในราช

สกุล “หลี่” (李 : Lǐ) ซึ่งเป็นเชื้อสายของอดีตจักรพรรดิ การกระทำดังกล่าวจึงถูกต่อต้านจากเหล่าสมาชิกในราชสกุล “หลี่” และเหล่าขุนนางที่จงรักภักดีต่อราชวงศ์อย่างหนัก ในกรณีพระนางซูสีไทเฮาแล้ว จะเห็นว่าตลอดระยะเวลาที่พระนางกุมอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินนับจากถวายตัวเป็นบาทบริจาริกา และต่อมาได้ก้าวขึ้นเป็นพระมเหสี และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ซึ่งนับได้ว่าพระองค์ทรงเป็นสมาชิกของราชสกุล “อ้ายซินเจว๋หลัว” (爱新觉罗 : Àixīnjuéluó) อย่างเต็มพระองค์ ก็ทรงพยายามจัดการความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์ในราชสกุล “อ้ายซินเจว๋หลัว” ซึ่งเป็นเชื้อสายของจักรพรรดิกับตระกูล “เย่เฮ๋อ่น่าลา” ซึ่งเป็นตระกูลเก่าของพระนาง ได้อย่างเหมาะสม ด้วยความยุติธรรมและเหมาะสมตามธรรมเนียมปฏิบัติ พฤติกรรมของพระนางจึงทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์ ขุนนางน้อยใหญ่ หรือแม้แต่ประชาชนไม่สามารถตำหนิตินินทาว่าทรงไม่เคารพต่อราชสกุล “อ้ายซินเจว๋หลัว” หรือฝ่ายราชินิกุลได้แม้แต่หน่อย

จากการศึกษาของศาสตราจารย์หวางไคสี่ (王开玺 2011 : 293-298) พบว่ามีเหตุผลสำคัญ ๒ ประการ ในการที่พระนางจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ

ประการที่ ๑ พระนางไม่ทรงแต่งตั้งให้พระประยูรญาติในตระกูล “เย่เฮ๋อ่น่าลา” ของพระนางมีบรรดาศักดิ์หรือตำแหน่งที่สูงส่งเกินไป หลังการรัฐประหารซินไฮ่ “เจ้าเสียง” (照祥 : Zhàoxiáng) พระอนุชาคนโตได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ชั้น “กง” (公 : Gōng) ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์ชั้น ๓ ส่วนพระบิดา อัยกา และมเหยกาของพระนางต่างก็ได้รับการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ย้อนหลังในระดับชั้น “กง” เช่นเดียวกัน ซึ่งการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์นี้เป็นไปตามประเพณีการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ให้กับสมาชิกครอบครัวของสมเด็จพระพันปีหลวงและจักรพรรดินี หรือสมาชิกของราชินิกุลของราชวงศ์ชิง พระนางมิได้ทรงละเมิดประเพณีแต่อย่างใด ขณะเดียวกัน ใน ค.ศ. ๑๘๘๘ “กุ้ยเสียง” (桂祥 : Guìxiáng) พระอนุชาคนที่ ๒ ซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ชั้น “กง” นั้น ก็เป็นเพราะธิดาของเจียเสียงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศจักรพรรดินีของจักรพรรดิกวงชู่ การพระราชทานบรรดาศักดิ์นี้จึงเป็นไปตามโบราณราชประเพณีของราชวงศ์ชิงเช่นเดียวกัน สาเหตุที่พระนางซูสีไทเฮาไม่ทรงแต่งตั้งให้บรรดาพระอนุชาของพระนางดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในราชสำนัก เนื่องจากตระหนักว่าพระอนุชาเหล่านี้ขาดความรู้ความสามารถ

อีกทั้งยังทรงคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างฝ่ายราชินิกุลกับฝ่ายราชินิกุลเป็นหลัก เพื่อเป็นการระมัดระวังพระองค์ไม่ให้ตกเป็นที่นินทาและโจมตีของผู้อื่น และเป็นการคำนึงถึงผลประโยชน์ของราชสำนัก

ประการที่ ๒ จักรพรรดิถังซู่และจักรพรรดิผู่อี๋ (ปูยี : 溥仪 : Pǔyí) ซึ่งพระนางทรงแต่งตั้งนั้น พระนางทรงเลือกจากทายาทราชสกุล “อ้ายซินเจว๋หลัว” ที่ใกล้ชิดกับอดีตองค์จักรพรรดิมากที่สุดทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าการที่พระนางทรงเป็นผู้เลือกผู้สืบราชสมบัติด้วยตัวเองจะก่อให้เกิดความไม่พอใจจากเหล่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ รวมถึงบรรดาขุนนางน้อยใหญ่บางคน แต่แน่นอนว่าไม่มีใครเกิดความรู้สึกรังเกียจพระนางไม่ให้ความเคารพหรือสร้างความคุกคามต่อพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งที่พระนางซู่ไทเฮาทรงเป็นผู้คัดเลือกจักรพรรดิเอง ส่วนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพระนางกับเจ้าชายกงและเจ้าชายฉุน คนส่วนใหญ่ต่างเห็นเป็นเพียงการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจกันเองภายในราชวงศ์หรือตระกูล หรือเป็นเพียงแค่เรื่องราวในครอบครัวเท่านั้น

การดำเนินการของพระนางซู่ไทเฮาดังที่กล่าว นับว่าประสบความสำเร็จในการทำให้อื่นยอมรับว่าพระนางมีความจงรักภักดีต่อราชสกุล “อ้ายซินเจว๋หลัว” และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระนางทรงสามารถปกครองแผ่นดินจีนได้ยาวนานถึง ๔๗ ปี ทำให้พระนางได้รับการยอมรับจากเหล่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางน้อยใหญ่ และประชาชนจำนวนไม่น้อย ซึ่งส่งผลโดยตรงให้พระนางทรงบริหารราชการแผ่นดินโดยราบรื่นและมั่นคง สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถและการใช้กุศโลบายทางการเมืองที่แยบยลอย่างเด่นชัด

ทัศนะด้านลบ

ในด้านส่วนของทัศนะด้านลบนั้น นักประวัติศาสตร์จีนส่วนใหญ่มองว่าแม้พระนางซู่ไทเฮาจะทรงดำเนินนโยบายบางประการที่ส่งผลดีต่อประเทศชาติ แต่โดยภาพรวมแล้วต้องยอมรับว่าสิ่งต่าง ๆ ที่พระนางทรงดำเนินการนั้นเป็นสิ่งที่สมควรถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากเช่นกัน โดยเฉพาะนิสัยส่วนพระองค์ การใช้จ่ายเงินทองพระคลังอย่างสุรุ่ยสุร่ายโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อประเทศชาติและประชาชนที่จะตามมา หลังรัฐประหารซินไฮ่หว่ ที่พระนางทรงขึ้นว่าราชการหลังม่าน แม้พระนางจะมีพระราช

เสาวนีย์ถึงเจ้ากรมวัง เน้นย้ำให้พิจารณาจัดซื้อภาชนะทองคำและเงินที่ใช้ในพระราชวัง ด้วยความประหยัดมัธยัสถ์ ทั้งหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย แต่ในวันเดียวกันกับที่ประกาศพระราชเสาวนีย์ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติของพระนาง ห้องเครื่องก็ต้องจัดเตรียมพระกระยาหารค่ำชุดใหญ่เพื่อเฉลิมฉลองวันคล้ายวันประสูติอย่างเต็มที่ หากพิจารณาจากรายชื่ออาหารที่หลงเหลือจนถึงปัจจุบัน พบว่าอาหารที่จัดให้กับพระนาง ชูสีไทเฮาในวันนั้นประกอบด้วยพระกระยาหารคาวหวานชนิดต่าง ๆ รวมกันถึง ๒๖ ชนิด แต่ละชนิดล้วนปรุงจากวัตถุดิบชั้นยอดทั้งสิ้น นอกจากนี้พระนางชูสีไทเฮายังได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่มีความสำคัญกับเรื่องเสวย โดยปกติในแต่ละวันนั้นพระกระยาหารมือเช้า นอกจากพระกระยาหารจำนวนมากแล้ว ยังต้องมีของพระกระยาหารหวานถวายบนโต๊ะ เสวยอีกกว่า ๒๐ ชนิด ส่วนพระกระยาหารมือเย็นนั้นจะประกอบด้วยพระกระยาหาร คาวกว่า ๑๒๐ ชนิด เพียงแค่เฉพาะตั้งเครื่องเสวยก็สะท้อนให้เห็นถึงความฟุ่มเฟือย อย่างมากของราชสำนัก ตลอดระยะเวลาที่พระนางทรงกุมอำนาจบริหารอยู่นั้นต้อง สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์ในท้องพระคลังไปเพื่อของเสวยมากมายนับไม่ถ้วน

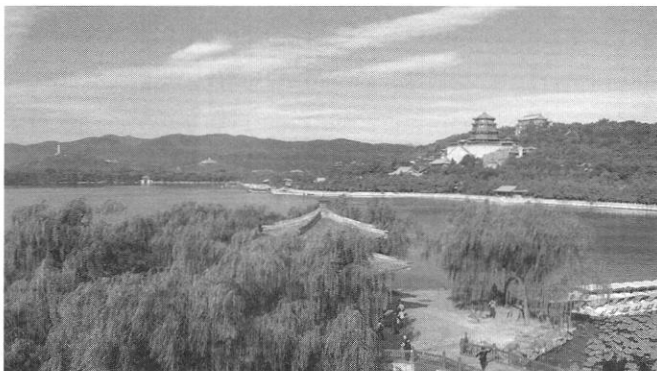
นอกจากเรื่องพระกระยาหารสุดหรูหรานในแต่ละมื้อแล้ว ฉลองพระองค์ก็เช่นกัน โดยปกติแล้วฉลองพระองค์ทุกชุดจะประดับด้วยไข่มุกและอัญมณีจำนวนมากที่มีมูลค่า มหาศาลเกินกว่าจะประเมินได้ เช่น ผ้าคลุมพระองค์สีหนึ่งประดับด้วยไข่มุกถึง ๓,๕๐๐ เม็ด และฉลองพระบาทแต่ละคู่ก็ล้วนแต่ประดับประดาด้วยอัญมณีเช่นกัน ซึ่งยังไม่นับ รวมถึงเครื่องประดับล้ำค่าต่าง ๆ เช่น พระกนกพล สร้อยพระศอ สร้อยพระกร พระกำไล ปลอกนิ้วพระหัตถ์และพระอำมรงค์ที่ทรงนิยมสวมใส่ กล่าวได้ว่าเมื่อพระนางชูสีไทเฮา ทรงปรากฏพระวรกายในที่ใด ฉลองพระองค์และเครื่องประดับจะส่งแสงประกายแวววาว ด้วยสีล้นของอัญมณีหลากหลายจนลานตาแก่ผู้เข้าเฝ้า พระจริยวัตรและพระราชนิยม เช่นนี้จึงตรงกันข้ามกับพระราชเสาวนีย์ที่มีต่อเจ้ากรมวังให้ประหยัดมัธยัสถ์อย่างชัดเจน (陈捷先 2011 : 215-216)

ยิ่งไปกว่านั้น พระนางชูสีไทเฮายังทรงนำเงินของแผ่นดินจำนวนมากมาใช้ในการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังหยวนหมิงหยวน และสร้างพระราชวังฤดูร้อนอีเหอหยวน (颐和园 : Yíhéyuán) เพื่อสนองพระราชประสงค์เป็นการส่วนพระองค์ ซึ่งการบูรณะซ่อมแซม และสร้างพระราชวังทั้งสองนี้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อฐานะทางการคลังของราชสำนัก พระนางจึงสมควรได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ที่สุดประการหนึ่ง เนื่องจากการบูรณะซ่อมแซม

และสร้างพระราชวังทั้งสองนั้นเป็นสิ่งที่ยังไม่มี ความจำเป็นในช่วงเวลาดังกล่าว เพราะราชสำนักจำเป็นต้องใช้เงินในการพัฒนากองทัพและประเทศชาติเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง รับมือกับการคุกคามจากเหล่าชาติมหาอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๘๔ หลังจากทีกองทัพเรือฝูเจี้ยน (福建水师 : Fújiàn Shuǐshī) พ่ายแพ้ อย่างย่อยยับในสงครามจีน-ฝรั่งเศส (Sino-French War) แม้พระนางซูสีไทเฮาทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดตั้งกองทัพเรือสมัยใหม่ โดยมีพระราชเสาวนีย์ให้เหล่าบรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่ นำโดยหลี่หรงจาง ประชุมหารือเพื่อจัดตั้งกองทัพเรือโดยจัดซื้อเรือรบที่ทันสมัยจากอังกฤษและเยอรมนี มีการสถาปนา “กองทัพเรือเป่ย์หยาง” (北洋水师 : Běiyáng Shuǐshī) ขึ้นอย่างเป็นทางการ ใน ค.ศ. ๑๘๘๘ ซึ่งเป็นกองทัพเรือสมัยใหม่ของจีนอย่างแท้จริง (李杨帆 2006 : 131) แต่หลังการก่อตั้งเป็นต้นมา กองทัพเรือก็ไม่เคยมีการจัดซื้อเรือรบเพิ่มเติมเลยแม้แต่ลำเดียว ขณะที่ชาติเพื่อนบ้านเช่นญี่ปุ่นมีการจัดซื้อเรือรบใหม่ในเวลาเดียวกันเพิ่มเติมถึง ๑๒ ลำ ภายในระยะเวลา ๖ ปี

อย่างไรก็ดี เมื่อพระนางซูสีไทเฮาทรงมีพระประสงค์จะบูรณะซ่อมแซมพระราชวังหยวนหมิงหยวนและสร้างพระราชวังฤดูร้อนอีเหอหยวนซึ่งต้องใช้เงินสูงถึง ๒๐-๓๐ ล้านตำลึงนั้น ท้องพระคลังหลวงมีเงินไม่เพียงพอที่จะนำมาบูรณะซ่อมแซมและสร้างพระราชวังทั้งสองตามพระราชประสงค์ ขุนนางผู้ใหญ่ซึ่งดูแลกองทัพเรือ ๒ คน จึงทำการโยกย้ายเงินงบประมาณสำหรับกองทัพเรือเป่ย์หยางจำนวนหลายล้านตำลึงมาเป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณะซ่อมแซมและสร้างพระราชวังทั้งสองเพื่อประจบสอพลอพระนาง (李杨帆 2006 : 131) การนำเงินงบประมาณของกองทัพเรือเป่ย์หยางมาใช้จำนวนมากเช่นนี้ทำให้กองทัพขาดงบประมาณที่จะใช้เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่ง กองทัพเรือเป่ย์หยางที่อ่อนแอในเวลาต่อมาจึงพ่ายแพ้อย่างย่อยยับให้กับกองทัพเรือญี่ปุ่นในสงครามจีน-ญี่ปุ่น (中日甲午战争 : Zhōngrì Jiǎwǔ Zhànzhēng) กองทัพเรือเป่ย์หยางถือกำเนิดด้วยพระราชเสาวนีย์ของพระนาง แต่ก็ถูกพระนางทำลายลงด้วยการนำงบประมาณไปใช้ในการบูรณะซ่อมแซมและสร้างพระราชวังทั้งสองดังกล่าว ซึ่งไม่มีความจำเป็นที่จะต้องซ่อมแซมต่อเติมแม้แต่เล็กน้อยในช่วงเวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบกับสตรีที่เกิดในสมัยสังคมนิยมด้วยกันแล้ว พระนางซูสีไทเฮาทรงมีความรู้เหนือกว่าสตรีคนอื่น ๆ อยู่มาก ในวัยเยาว์ ทรงเคยได้รับการศึกษาวิชาความรู้แขนงต่าง ๆ มาพอสมควร แม้ว่าจะเป็นการศึกษาอย่างผิวเผิน แต่

พระราชวังฤดูร้อนอีเหอหยวน

ก็ทำให้ทรงมีความเข้าใจต่อเหตุการณ์ทั้งในและต่างประเทศอยู่ไม่น้อย แต่สิ่งที่น่าเสียดายคือ พระนางทรงนำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกับพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ และกลุ่มอิทธิพลในพระราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ แม้พระนางมีความเฉลียวฉลาด มีสายพระเนตรยาวไกล มีความเด็ดขาด และมีพระหทัยของความเป็นนักต่อสู้ แต่ทรงนำคุณสมบัติที่โดดเด่นเหล่านี้ไปใช้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับพระองค์เองมากกว่าเพื่อประเทศชาติ บ่อยครั้งที่ทรงถูกความหลงใหลในอำนาจปิดพระเนตรให้ต้องทำเรื่องราวต่าง ๆ ที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ในช่วงที่พระนางกุมอำนาจบริหารราชการแผ่นดิน โดยเฉพาะในสมัยจักรพรรดิหงวู่ เป็นช่วงเวลาที่เทคโนโลยีวิทยาการของชาติตะวันตกและญี่ปุ่นกำลังพัฒนารุดหน้า พร้อมกับดำเนินนโยบายขยายอิทธิพลออกไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก จีนเป็นชาติหนึ่งที่ถูกรุกคามจากบรรดาชาติตะวันตกและญี่ปุ่นและตลอดรัชสมัยจักรพรรดิหงวู่ก็อยู่ภายใต้การนำของพระนาง ราชวงศ์ชิงต้องถูกบีบให้ลงนามในสนธิสัญญาไม่เสมอภาคและสนธิสัญญาการค้ากับชาติต่าง ๆ เช่น โปรตุเกส ฮอลแลนด์ เดนมาร์ก สเปน เบลเยียม อิตาลี ออสเตรีย ญี่ปุ่น เปอร์เซีย เป็นต้น ซึ่งสนธิสัญญาหลายฉบับไม่เป็นธรรมแก่จีนและขาดความเสมอภาค ต่างชาติล้วนได้รับสิทธิและประโยชน์จากสนธิสัญญา อาทิ อำนาจของกงสุลนอกอาณาเขตและผลประโยชน์ในด้านศุลกากร เป็นต้น

ในสมัยจักรพรรดิหงวู่ สนธิสัญญาที่จีนทำกับชาติตะวันตกยังมีข้อบังคับที่รุนแรงยิ่งขึ้น “สนธิสัญญาเยียนไถ” (烟台条约 : Yāntái Tiáoyuē; Yantai Treaty) ที่

ราชวงศ์ซิงทำกับอังกฤษ ใน ค.ศ. ๑๘๗๖ บังคับให้จีนเปิดเสรีเมืองท่าภายในประเทศ ส่งผลให้เหล่าชาตินิยมหาอำนาจสามารถนำสินค้าของตนเข้าไปขายยังเมืองท่าภายในอย่างสะดวก รวมถึงข้อบังคับทางด้านภาษีบางประการจากสนธิสัญญา ก็ทำให้ราชวงศ์ซิงต้องสูญเสียรายได้เป็นจำนวนมาก ความพ่ายแพ้ในสงครามจีน-ฝรั่งเศสระหว่าง ค.ศ. ๑๘๘๔ ก็ทำให้ราชวงศ์ซิงในปีถัดมาต้องลงนามใน “สนธิสัญญาเวียดนาม” (越南条约 : Yuènnán Tiáoyuē; Vietnamese Treaty) ผลของสนธิสัญญานี้ทำให้ดินแดนเวียดนามซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ซิงตกอยู่ในการควบคุมของฝรั่งเศส ทำให้ฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในเวียดนามและบริษัทฝรั่งเศสมีบทบาทสำคัญในการสร้างทางรถไฟภายในประเทศจีน (陈捷先 2011 : 216-217)

ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๙๔-๑๘๙๕ เกิดสงครามจีน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ ๑ ซึ่งเป็นสงครามเพื่อครอบครองคาบสมุทรเกาหลีของทั้ง ๒ ชาติ สงครามสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของกองทัพจีนอีกครั้งหนึ่ง สงครามครั้งนี้แสดงถึงความอ่อนแอของราชวงศ์ซิง และส่งผลให้ราชวงศ์ซิงเริ่มเสื่อมถอยจนล่มสลายในที่สุด ในสงครามครั้งนี้ราชวงศ์ซิงได้ส่ง “กองทัพเรือเป่ย์หยาง” ซึ่งเป็นกองทัพเรือที่ทันสมัยที่สุดของประเทศ และเป็น ๑ ในกองทัพเรือที่ดีที่สุดของเอเชียเข้าร่วมรบในสงคราม กำลังหลักมีเรือประจัญบานหุ้มเกราะ ๒ ลำ ซึ่งต่อในเยอรมนี เรือลาดตระเวนแบบต่าง ๆ ๑๑ ลำ เรือปืน ๖ ลำ เรือตอร์ปิโด ๑๒ ลำ อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากองทัพเรือเป่ย์หยางจะเป็นกองทัพเรือที่ทันสมัย แต่ก็พ่ายแพ้อย่างย่อยยับ สืบเนื่องมาจากการที่พระนางซูสีไทเฮาทรงนำเงินของกองทัพเรือไปบูรณะซ่อมแซมและสร้างพระราชวังหยวนหมิงหยวนและสร้างพระราชวังฤดูร้อนอีเหอหยวนดังที่กล่าวมาข้างต้น กองทัพจึงขาดเงินงบประมาณที่จะใช้ในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งของกองทัพและบำรุงขวัญทหาร ในช่วงเวลาสงครามยังมีการเบียดบังเบี้ยเลี้ยงทหารตลอดเวลา ทำให้ขวัญกำลังใจของทหารตกต่ำอย่างหนัก ทั้งการจ่ายเงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงก็ล่าช้า ระหว่างที่สงครามดำเนินอยู่ การส่งกำลังบำรุงเพื่อสนับสนุนการรบให้กับกองทัพเรือเป่ย์หยางยังประสบปัญหานานาประการ กองเรือจีนที่ได้ชื่อว่าทันสมัยที่สุดในเอเชียจึงต้องพ่ายแพ้อย่างย่อยยับให้กับราชนาวีญี่ปุ่น

ความพ่ายแพ้ในสงครามทำให้มีการลงนามใน “สนธิสัญญาหม่ากวน” (马关条约 : Mǎguān Tiáoyuē; Maguan Treaty) กับญี่ปุ่น ใน ค.ศ. ๑๘๙๕ จีนต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามสูงถึง ๒๐๐ ล้านตำลึงเงิน สูญเสียดินแดนต่าง ๆ เช่น เกาะไต้หวัน เกาะเผิงหู

๑๓๖ พิภพ ภูเขา

(澎湖岛 : Pénghúdǎo; The Penghu Islands) และคาบสมุทรเหลียวตง (辽东半岛 : Liáodōng Bándǎo; Liaodong Peninsular) เป็นต้น แม้ในเวลาต่อมา ชาตินิฮงอานาจได้แก่ รัสเซีย ฝรั่งเศส และเยอรมนีจะช่วยเหลือจีนให้ญี่ปุ่นคืนคาบสมุทรเหลียวตงให้กับจีนเป็นผลสำเร็จ แต่จีนก็ต้องจ่ายค่าชดเชยเพิ่มให้กับญี่ปุ่นอีก ๓๐ ล้านตำลึงเงิน นอกจากนี้ภายใต้ข้อบังคับของสนธิสัญญา ญี่ปุ่นสามารถนำเข้าเครื่องจักรอุตสาหกรรมหนักมายังเมืองท่าการค้าต่าง ๆ ของจีน จัดตั้งโรงงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรม เริ่มด้วยการยึดครองสิทธิในการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม สิทธิในการขุดเหมืองแร่ สิทธิในการสร้างถนนและทางรถไฟในจีน ค่าปฏิกรรมสงครามและสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่จีนต้องสูญเสียให้กับญี่ปุ่น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศจีนเป็นอย่างยิ่ง ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในประเทศจีนช่วงปลายสมัยราชวงศ์ชิงนั้นล้วนแต่เป็นผลมาจากสนธิสัญญาดังกล่าว

หลังการลงนามใน “สนธิสัญญาหม่ากวน” กับญี่ปุ่นแล้ว ราชวงศ์ชิงยังต้องลงนามในสนธิสัญญากับชาตินิฮงอานาจตะวันตกอีกหลายชาติในเวลาต่อมา แรกสุดได้แก่ การลงนามใน “สนธิสัญญาลับจีน-รัสเซีย” (中俄密约 : Zhōng’ é Mìyuē) ใน ค.ศ. ๑๘๙๖ “สนธิสัญญาเช่าเขตเจียวอ่าว (ชิงเต่า)” (胶澳租地条约 : Jiāo’ ào Zūdì Tiáoyuē) ระหว่างจีนกับเยอรมนี และ “สนธิสัญญาเช่าเขตหลู่ซุ่นและเขตต้าเหลียน” (旅大租地条约 : Lǚdà Zūdì Tiáoyuē) ระหว่างจีนกับรัสเซีย รวมถึง “สนธิสัญญาเช่าเขตกว่างโจววาน (จ้านเจียง)” (广州湾租地条约 : Guǎngzhōuwān Zūdì Tiáoyuē) ระหว่างจีนกับฝรั่งเศส และ “สนธิสัญญาเช่าเขตนิวเทอริทอรี” (展拓香港界址条约 : Zhǎntuò Xiānggǎng Jièzhǐ Zūdì Tiáoyuē; New Territories Treaty) ระหว่างจีนกับอังกฤษ ใน ค.ศ. ๑๘๙๕ เป็นต้น สนธิสัญญาเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ให้ชาตินิฮงอานาจร่วมกันแบ่งพื้นที่บนแผ่นดินจีนให้เป็นเขตควบคุมของตน จีนจึงตกอยู่ภายใต้วิกฤตการณ์ของถูกแบ่งแยกดินแดนโดยชาตินิฮงอานาจตะวันตก (陈捷先 2011: 217)

การที่ชาตินิฮงอานาจตะวันตกทยอยกันเข้ามาแบ่งแยกดินแดนจีน กดขี่ชาวจีน กอบโกยผลประโยชน์กลับสู่ชาติตัวเองเช่นนี้ ชาวจีนจำนวนไม่น้อยเริ่มต่อต้านชาวดังกล่าว ใน ค.ศ. ๑๙๐๐ กลุ่มนักมวยชาวจีนจำนวนหนึ่งที่รู้จักกันในนาม “กบฏนักมวย” หรือ “การลุกฮือของพวกนักมวย” ได้รวมตัวกันเพื่อต่อต้านชาวต่างประเทศ กลุ่ม

กบฏเริ่มปฏิบัติการทางภาคเหนือ และได้รับพระราชทานพระราชูปถัมภ์อย่างเป็นทางการจากพระนางซูสีไทเฮา เนื่องจากพระนางทรงมีพระราชดำริว่าชาวต่างชาติเป็นศัตรูที่ป่าเถื่อนและร้ายกาจ ปฏิบัติการของกลุ่ม “กบฏนักมวย” สร้างความไม่พอใจให้กับชาวต่างชาติเป็นอย่างยิ่ง นานาชาติจึงพร้อมใจกันส่งกองกำลังผสมพันธมิตร ๘ ชาติเข้าต่อต้านกลุ่มกบฏในจีน กองทัพจีนซึ่งมีแต่ความอ่อนแอและล้าสมัยอันเนื่องจากขาดงบประมาณในการพัฒนาไม่อาจต้านทานกองกำลังผสมพันธมิตร ๘ ชาติที่มีอาวุธยุทโธปกรณ์อันทันสมัยได้ กองกำลังผสมพันธมิตร ๘ ชาติจึงยึดกรุงปักกิ่งได้สำเร็จ ส่วนพระนางซูสีไทเฮา จักรพรรดินีราชวงศ์ชิงพร้อมเหล่าข้าราชการได้ปลอมตัวเป็นสามัญชนขึ้นเกวียนหนีออกจากพระราชวังต้องห้ามลี้ภัยไปยังเมืองซีอาน (西安 : Xi' ān) (景和 1991 : 30-31)

หลังกองกำลังผสมพันธมิตร ๘ ชาติยึดกรุงปักกิ่งได้ ในปีต่อมา กองกำลังพันธมิตร ๘ ชาติก็เสนอขอทำ “สนธิสัญญาซินไฉ่ว” (辛丑条约 : Xīnchǒu Tíduoyuē) กับพระนางซูสีไทเฮา เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีกลุ่มกบฏชาวจีนออกมาต่อต้านชาวต่างชาติอีก ภายใต้ข้อบังคับของสนธิสัญญาดังกล่าว ชาตินาอานาจล้วนได้ประโยชน์จากจีน เช่น สามารถจัดกองทหารมาประจำการอยู่ในจีนได้ ทั้งรัฐบาลชิงต้องจ่ายเงินค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนเงินรวม ๔๕๐ ล้านตำลึง เป็นต้น ข้อบังคับเหล่านี้ได้สร้างความรู้สึกอับอายให้กับฝ่ายจีนเป็นอย่างยิ่ง แต่จีนก็ไม่มีทางเลือกอื่นใดและจำต้องยินยอมลงนามในสนธิสัญญา (景和 1991 : 31) ข้อบังคับของสนธิสัญญาดังกล่าวนี้นี้ โดยเฉพาะค่าปฏิกรรมสงครามจำนวนมาก ส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อเศรษฐกิจของจีน ก่อนหน้านี้นี้เพียงไม่กี่ปี ราชสำนักใช้เงินจำนวนมหาศาลไปกับความสูญเสียในการบูรณะซ่อมแซมและสร้างพระราชวังของพระนางซูสีไทเฮา รวมถึงจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้กับญี่ปุ่น จากความพ่ายแพ้ในสงครามจีน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ ๑ เมื่อต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามจำนวนมหาศาลอีกครั้งก็ส่งผลกระทบต่อสถานะทางการเมืองของราชสำนักอย่างหนัก พระนางซูสีไทเฮานับเป็นต้นตอของความหายนะดังกล่าว ทศกศิตต่าง ๆ ในด้านลบที่ชาวจีนมีต่อพระนางจึงมีที่มาจากประเด็นความอับอายที่จีนได้รับจากความพ่ายแพ้ในสงครามครั้งแล้วครั้งเล่า และการต้องยอมกล้ำกลืนฝืนใจลงนามในสนธิสัญญากับเหล่าชาตินาอานาจรวมแล้วนับ ๑๐ ฉบับ ที่ล้วนแต่เป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคและเปิดโอกาสให้ชาตินาอานาจกอบโกยผลประโยชน์จำนวนมหาศาลจากแผ่นดินจีน

ดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นภาพรวมทัศนคติของนักประวัติศาสตร์ชาวจีนต่อพระนางซูสีไทเฮาบนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า “สิ่งที่พระนางซูสีไทเฮาปฏิบัตินั้นมีทั้งดีและไม่ดี สิ่งไม่ดีที่พระนางปฏิบัติ เราต้องวิพากษ์วิจารณ์ ขณะเดียวกัน สิ่งดีที่พระนางปฏิบัติพวกเราก็ดึงยอมรับ” แม้ว่าโดยภาพรวมแล้ว สิ่งดีที่พระนางทรงปฏิบัติจะน้อยกว่าสิ่งไม่ดีก็ตาม

พระราชเสาวนีย์สุดท้าย : ปรีศนาทางประวัติศาสตร์

การศึกษาเรื่องราวของพระนางซูสีไทเฮายังมีประเด็นน่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ พระราชเสาวนีย์ครั้งสุดท้ายก่อนสิ้นพระชนม์ของพระนางที่ทรงดำรัสว่า “นับแต่นี้ต่อไปห้ามมิให้สตรียุ่งเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน การกระทำเช่นนี้ขัดต่อประเพณีแห่งราชวงศ์ จำเป็นต้องป้องกันอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะจะต้องป้องกันมิให้เหล่าชนที่เลื่องอำนาจ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยปลายราชวงศ์หมิง สามารถนำมาเป็นบทเรียนเตือนใจ” ([英] 布兰德, 白克浩斯 2007 : 244) พระราชเสาวนีย์นี้สร้างความแปลกประหลาดใจให้กับผู้คนเป็นจำนวนมาก สร้างปรีศนาลบปากเอาไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ เพราะผู้คนจำนวนมากยังไม่สามารถหาคำตอบที่แท้จริงได้ว่า เหตุใดจึงมีพระราชเสาวนีย์ครั้งสุดท้ายเอาไว้เช่นนี้

นักประวัติศาสตร์จีนจำนวนมากไม่น้อยศึกษาและวิเคราะห์พระราชเสาวนีย์สุดท้ายของพระนางซูสีไทเฮา และได้ข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันว่า การที่ทรงมีพระราชเสาวนีย์เช่นนี้ น่าจะมีเหตุผลจากการที่พระนางซูสีไทเฮามองว่าตัวพระองค์เองมีสติปัญญาความสามารถที่เหนือกว่าบุคคลธรรมดา รวมทั้งเหนือกว่าเหล่าบุรุษทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากการที่พระนางทรงให้จักรพรรดิกรุงซูเรียกพระนางว่า “พระราชบิดา” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้ในชีวิตจริง พระนางจะทรงเป็นสตรี แต่ในทางการเมือง พระนางต้องการที่จะเป็นเจกเช่นบุรุษคนหนึ่ง และเป็นบุรุษผู้เข้มแข็งเหนือกว่าบุรุษทั้งหลาย ในขณะเดียวกัน พระนางทรงมีทัศนะถูกต้องสตรีด้วยกันเองว่าไม่มีผู้ใดมีความสามารถทัดเทียมกับพระนางได้ พระราชเสาวนีย์สุดท้ายของพระนางซูสีไทเฮาจึงเป็นการป้องกันมิให้บรรดาสตรีอื่น ๆ ที่พระนางมองว่าโง่งมเปลี่ยนแปลงพระนาง นำพาความล่มสลายมาสู่แผ่นดิน แล้วกลบโยนความผิดให้พระนางในฐานะ “ผู้เริ่มต้นสร้างประเพณีนิยมที่เลว” เอาไว้ในแผ่นดิน

ภาพมุมสูงของสุสานตั้งตงหลิง (定东陵 : Dìngdōnglíng) สถานที่ฝังพระศพพระนางซู่ไทเฮา และพระนางซุอันไทเฮาซึ่งตั้งอยู่ภายในเขตพื้นที่สุสานหลวงราชวงศ์ชิงฟางตะวันออก (清东陵 : Qīngdōnglíng)

นอกจากนี้ พระนางซู่ไทเฮาอาจจะทรงตระหนักดีว่าสังคมจีนเป็นสังคมที่บุรุษเป็นใหญ่โดยเฉพาะในทางการเมือง ตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ปรากฏคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและต่อต้านการขึ้นมามีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินของสตรีอยู่มากมาย พระนางทรงตระหนักดีว่า สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ จำเป็นต้องอาศัยพึ่งพาบุรุษ แม้สตรีจะเข้มแข็งเพียงใด แต่ท้ายที่สุดก็ต้องพึ่งพาอาศัยบุรุษในการแย่งชิงอำนาจและสร้างความมั่นคงทางอำนาจให้แก่ตนเอง สตรีที่สามารถทำได้เช่นนี้มีจำนวนน้อยเสียยิ่งกว่าน้อย ความอ่อนแอของสตรีในการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจ ทำให้ผู้ปกครองที่เป็นสตรี ง่ายที่จะถูกควบคุมหรือถูกบุรุษหลอกใช้ พระนางซู่ไทเฮาทรงเข้าพระทัยเรื่องนี้เป็นอย่างดี ในบันปลายชีวิตของพระนางซึ่งเป็นยุคที่แผ่นดินจีนต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มากมาย อันเป็นผลสืบเนื่องจากตัวของพระนางเองนั้น เมื่อทรงมองย้อนการกระทำของพระนางที่ผ่านมาในอดีต ทรงพบว่ามียุทธศาสตร์ที่พระนางได้กระทำผิดพลาด จึงเห็นว่าการที่สตรีขึ้นมามีการบริหารราชการแผ่นดินมีหลายสิ่งที่ไม่สามารถทำได้เฉกเช่นบุรุษ มีข้อจำกัดทางด้านเพศสภาพ มุมมองความคิด รวมถึงประเพณีทางสังคม ทำให้ไม่อาจบริหารราชการแผ่นดินได้คล่องตัวเฉกเช่นจักรพรรดิ

บุรุษ สิ่งเหล่านี้อาจทำให้พระนางทรงมองว่าสตรีไม่เหมาะสมต่อการบริหารราชการแผ่นดิน การมีพระราชเสาวนีย์ดังกล่าวนี้จึงสมเหตุสมผล (向斯 2010, 291-295)

อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปข้างต้นเป็นเพียงทัศนะของเหล่านักประวัติศาสตร์ที่ไม่อาจกล่าวได้แน่ชัดว่าถูกต้องทั้งหมดหรือไม่ แต่สิ่งหนึ่งที่สามารถยืนยันได้คือพระนางซูสีไทเฮาย่อมต้องเห็นข้อบกพร่องจากการที่สตรีบริหารราชการแผ่นดินผ่านประสบการณ์โดยตรงของพระองค์ จึงทรงมีพระราชเสาวนีย์ดังกล่าว ทว่าพระราชเสาวนีย์อันอาจจะเป็นการสำนึกความรับผิดชอบครั้งสุดท้ายของพระนางดังกล่าวก็ไม่อาจช่วยราชวงศ์ชิงให้รอดพ้นจากความล่มสลายได้ แม้การล่มสลายของราชวงศ์ชิงจะไม่ใช่ผลมาจากการปกครองในสมัยของพระนางซูสีไทเฮาโดยตรงก็ตาม

บรรณานุกรม

- 陈捷先. 慈禧写真. 北京 : 商务印书馆, 2010 年.
- 景和. 《辛丑条约》的签订. 历史教学. 1991 年 09 期, 30-31.
- 李杨帆. 慈禧如何应对政治斗争. 领导文萃. 2006 年 06 期, 131.
- 李杨帆. 明清三十人. 北京 : 世界知识出版社, 2008 年.
- 向斯. 向斯说慈禧. 北京 : 中国工人出版社, 2010 年.
- 徐彻. 慈禧大传. 沈阳 : 辽沈书社, 1994 年.
- 徐启宪. “御赏”、“同道堂” 章与慈禧纂权. 故宫博物院院刊. 1979 年 03 期, 48.
- 王开玺. 慈禧太后统治中国 47 年原因析. 明清伦丛. 2011 年 (第十一辑), 263-268.
- 赵尔巽. 清史稿. 北京 : 中华书局, 1977 年.
- 章开沅、朱英. 中国近现代史. 开封 : 河南大学出版社, 2009 年.
- [英] 约翰·奥特斯·布兰德、埃特蒙德·白克浩斯著. 张伟红译. 慈禧外传. 郑州 : 河南文艺出版社, 2007 年.
- Behr, Edward. *The Last Emperor*. New York : Bantam Books, 1987.
- Laidler, Keith. *The Last Empress : The She-Dragon of China*. New Jersey : John Wiley & Sons Inc., 2003.
- วิกิมีเดีย. พระนางซูสีไทเฮา. สืบค้นเมื่อ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%8B%E0%B8%B9%E0%B8%AA%E0%B8%B5%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B9%80%E0%B8%AE%E0%B8%B2>

